

SAAMELAISET *Suomessa*

NÄKÖKULMIA JA ÄÄNIÄ TÄMÄN PÄIVÄN SAAMELAISUUTEEN

SISÄLLYS

<i>Helga Siljander</i> Sukukansojen ystävät ry:n tervehdys	4
<i>Joni Saijets</i> Saamelaiset Suomessa tänään	6
<i>Sampsa Holopainen</i> Saamelaiskielten nykytila	8
<i>Jukka Gustafsson</i> Saamen kielen asema ja tulevaisuus Suomen koulutuspolitiikassa	10
<i>Petter Morottaja</i> Inarinsaamelaisten vuosisata	12
<i>Niina Sittala</i> Kielipesä: ei mikään tavallinen päiväkot	15
<i>Helga Siljander</i> Hengellisistä kirjoituksista Facebookiin: Saamen kielten kirjakielten kehitys ja käyttö tiedotusvälineissä	17
<i>Markus Juutinen</i> Enemmistöstä näkymättömäksi vähemmistöksi: Kaupunkisaamelaisuuden synty	19
<i>Haastattelu: Suvi West</i> Märät säpikkäät: Sopivasti märkä ja mauton ohjelma	20
<i>Sampsa Holopainen</i> Nimitykset saamelainen ja lappalainen	23
<i>Haastattelu: Unna Syväjärvi</i> Vihdoinkin kotona, Lauttasaarella	24
<i>Haastattelu: Martti ja Malla Laiti</i> Naimisissa toisen romanin vai toisen saamelaisen kanssa?	26
<i>Haastattelu: Joni Saijets</i> CSV-henkeä yliopiston käytävillä	29
<i>Sampsa Holopainen</i> Saamelaisten historia Suomessa	32
<i>Haastattelu: Pauliina Feodoroff</i> Kolttien hidas maailmanloppu	35
<i>Reetta Loivanen</i> Saamelaisten oikeudet Suomessa Ekskursio: Miksi saamelaisten oikeudet eivät toteudu?	38 39
<i>Niko Partanen:</i> Valtiot ja alkuperäiskansat – entä suomalais-ugrilaiset?	41
<i>Sakari Linden:</i> Sukukansojen ystävät on suomalais-ugrilaisen liikkeen ennakoluuloton toimija	42
Lähde- ja kuvatiedot	44–45
Julkaisutiedot	47

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY:N TERVEHDYS

Arvoisa lukija,

Edessäsi on ensimmäinen, kattava suomenkielinen internet-julkaisu Suomen saamelaisista. Saamelaisista on tarjolla runsaasti tutkimus- ja muuta kirjallisuutta, mutta internetissä tietous saamelaisista on useissa, irrallaan olevissa kirjoituksissa, haastatteluissa sekä lyhyissä yleisteksteissä. Toivomme, että tämä julkaisu helpottaa löytämään vastauksia ja näkökulmia liittyen saamelaisiin, ennen kaikkea Suomen saamelaisiin.

Valitettavasti valtaosa suomalaisista ja Suomessa asuvista henkilöistä tuntee heikosti oman maansa ainoaa alkuperäiskansaa, saamelaisia, ja heidän rikasta kulttuuriaan. Suomessa vielä 1950- ja 1960-luvuilla ajateltiin ja toivottiin, että alkukantainen saamelaisuus katoaisi kokonaan ja saamelaiset olisi suomalaistettu ja täten saatettu osaksi sivistystä. Nyt tiedämme, ettei näin käynyt. Saamelaisuus elää edelleen vahvasti Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Venäjän saamelaisten tilanne on sitä vastoin äärimmäisen uhanalainen. Myös Norjasta, Ruotsista ja Suomesta löytyy saamelaisryhmiä, joiden kieli ja kulttuuri on vaarassa kadota. Suomessa saamelaisten tilanne heikkeni niiden vuosikymmenten aikana, jolloin valtion taholta yritettiin aktiivisesti tukahduttaa saamelaiskielten puhumista. Tämä aikakausi jätti jälkensä ennen kaikkea inarin- ja koltansaamenkielen yhteisöihin, mutta eivät Suomen pohjoissaamelaisetkaan välttyneet suomalaistamiskaudelta. Tämän seurauksena moni saamelainen lakkasi puhumasta äidinkieltään. Nyt 2010-luvulla asenne on toinen ja useita saamelaiskielten aktivoimishankkeita on käynnissä.

Käsilä oleva julkaisu ei ole täydellinen tietopaketti, sillä esimerkiksi moni mielenkiintoinen ja tärkeä aihe, kuten saamelainen mytologia ja taide, on rajattu näiden sivujen ulkopuolelle. Suomen Saamelaiskäräjistä puolestaan löytyy runsaasti informaatiota sen omilta kotisivuiltaan (www.samediggi.fi).

Sukukansojen ystävät ry on kansalaisjärjestö, joka tukee suomalais-ugrilaista yhteistyötä ja dialogia eri maiden välillä. Haluamme nostaa esille etenkin uhanalaisten suomalais-ugrilaisten kielten ja kansojen tilanteen. Pidämme valistustyötä tärkeänä ja uskomme kansalaisjärjestötoiminnan mahdollisuuteen vaikuttaa yhteiskuntaan. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi olemme halunneet julkaisussamme kiinnittää huomiota erityisesti kahteen asiaan: Suomen kolmen saamelaiskielen asemaan sekä saamelaisen kansalais-toiminnan merkitykseen ja saavutuksiin. Olemme halunneet antaa kasvot tämän päivän Suomen saamelaisille.

Helga Siljander,

Sukukansojen ystävät ry:n puolesta

Helsingissä 6.2.2013 saamelaisten yhdeksäntenä kansallispäivänä

Ärvvsaž lookki,

Ooudstad lij vuõssmõs, veiddsõs lääʹddkiõllsaž interneʹtt-čõõdtõs Lääʹddjânnam sâʹmmlain. Saaʹmi diõtt liä raaj-jâm jiânnai tuʹtk̄keem- da jeeʹres ķeʹrjjaļžuõd, leäʹša interneeʹttest âarrai teåttvuõtt lij mäångin, pããðai âar-rai ķeeʹrjtumuužžin, mainståttmõõžžin di vuäʹnkõs takai teeʹkstin. Tuäivvap, što tät čõõdtõs hiålpad kaunnåd vasttõõzzid da ķiõččâmvueʹjjid, kook kueʹskķe saaʹmid, ouddål puki Lääʹddjânnam saaʹmid.

Vueʹkk̄ lij gãårõʹtti, što väʹlddvuäʹss läʹddlain da Lääʹddjânnmest jålsteei oummin tåbdd hueʹneld jânn-mes oʹdinakai alggmeer, saaʹmid da sij reeʹğģes kulttuur. Lääʹddjânnmest veål 1950- da 1960-lååggain juʹrdde da tuäivvu nuʹtt, što primitiivlaž sãäʹmvuõtt læppjeʹči vooʹps da sâʹmmla leʹčči lääʹddnallšmõttum da tännalla vikkum siõmmnai siõmmnai veeʹres čuoʹvtõõzz sizz. Åäʹn tieʹttep, što nuʹtt ij ni ķiävvâm. Sãäʹmvuõtt jeål õinn ravvsânji Taar-råst, Ruõccåst da Lääʹddjânnmest. Ruõšš sâʹmmlai vueʹkk̄ lij ķeåhnab da nuʹtt vaarvuålaž. Še Taarråst, Ruõccåst da Lääʹddjânnmest kåunnʹje sãäʹmjoouk, kooi ķiõll da kult-tur lij vaar vueʹlnn læppjed. Lääʹddjânnmest saaʹmi vueʹkk̄ aaʹlji huånnʹned tõõi låäiʹmet eeʹjji äiʹğģen, kuäss åʹtte riikk-peäʹlest aʹlgģe aukståʹtted sãäʹmķiõli mainstumuužž. Tät äiʹğģpãåʹjj kuõʹði åʹkķes mooštid ouddål puki aanar- da nuõrttsãäʹmķiõl õhttsažkooʹddid, leäʹša jiå ni tâʹvvsãʹmmla vuäittam veåʹltted tän lääʹddnallšmãʹttempãåi. Tän diõtt mäång sãʹmmla jõʹskķe maainsteʹmmen jieʹnnķiõles. Åäʹn 2010-lååggast vueʹkk̄ lij nuuʹbnnallšem da mäång sãäʹmķiõli jåttʹtemhaʹŋķķõõzz liä jååʹttmen.

Tåʹst âarrai čõõdtõs ij leåkku tiuddlaž teåttpaʹķat, mängg nõkam miõllķieʹssi da vääžnai åʹššvuuʹd, mãʹte sãäʹm mytologii da čeåppõs, liä räåʹjtum tãåi seeidi åålgbeålla. Lääʹddjânnam Sãäʹmteeʹğģ dommseeidin kãʹl kåunnʹje jiân-nai informaattia (www.samediggi.fi).

Rooddmeerai naʹzvaan rõ lij meerlažorganisaatia, kãåʹtt stään lääʹdd-ugrlaž õhttsažtuäi da dialogii jeeʹres jânnmi kõõskåst. Haaʹleep kaggåd ouʹdde jeäʹrben vaarvuålaž lääʹdd- ugrlaž ķiõli da meerai vueʹjj. Ååʹnnep, što čuoʹvtemtuåjj lij vääžnai da åskkap meerlažorganisaatiatuåimmjem vuäittmõʹšše nuʹtt, što tõt vuäitt vaikkted õhttsažkådda. Ooudbeåʹlnn peåggtum aaʹšši diõtt leäʹp haaʹlääm čõõdtõõzzåst čõnnõõttåd jeäʹrben kueiʹt åšša: Lääʹddjânnam koolm sãäʹmķiõl staattuʹsse di saaʹmi meerlažtuåimmjumuužž miårkktõʹsse da täävtõõzzid. Leäʹp haaʹlääm uʹvdded muåðaid tän peeiʹv Lääʹddjânnam sâʹmmlaid.

Helga Siljander,

Rooddmeerai naʹzvaan rõ:zz peäʹlest

Heʹlssnest 6.2.2013 ååucad saaʹmi meersažpeiʹvven

Ráhkis lohkki,

Dát lea vuosttas vudoleabbo interneahhtapreanttus Suoma sámiin. Sámiid birra lea valjis dutkan- ja eará girjjálašvuohta, muhto interneahτας diedut sámiid birra gávdnovit dušše dihto bođu čállosiin, jearahallamiin ja oanehis almmolaš teavsttain. Mii sávvat ahte dán prentosa vuodul livččii álkit gávdnat vástádusaid ja perspektiivvaid sámiin, ja vuosttažettiin Suoma sámiin.

Dadiabahábut eatnašat suomelaččain ja Suomas ássi ol-bmuin dovdet funet iežaset riikka áidna álgoálbmoga, sámiid, ja sin rikkis kultuvrra. Suomas jurddašedje ja sávve 1950- ja 1960-logus ahte primitiiva sápmelašvuohta jávkkašii ollásit ja sámit suomaiduhttošedje ja ná láidestuvvošedje oassin čuvgejuvvon suomaálbmogii. Dál diehtit ahte ná ii geav-van. Sápmelašvuohta eallá inge nannosit Norggas, Ruotas ja Suomas. Ruošša sámiid dilli gal lea erenoamáš áitojuv-von. Maiddái Norggas, Ruotas ja Suomas gávdnovit sáme-joavkkut, maid giella ja kultuvra lea váras jávkat. Suoma sámiid dilli hedjonii daid logiijagiid áigge, goas stáhta dáfus geahččaledje cakkadit sámegielaid hállama. Dát áigodat čuzii sakka vuosttažettiin anáraččaide ja nuortalaččaide, muhto eai davvisámegielagatge garván dán suomaiduhttináigoda-ga. Danin mánggat sámit heite hállamis iežaset eatnigiela. Dál 2010-logus lea earálágan dilli ja dál leat jođus moanat ealáskahttinfitnut sámegielaid várás.

Dát preanttus ii leat dievaslaš diehtopakeahtta, dasgo ovdamearkka dihte mánga miellagiddevaš ja dehálaš fáttá, dego sámi mytologii ja dáidda, eai leat mielde dáin siidduin. Suoma Sámedikki birra gal gávdnovit valjis diedut dan iežas ruovttusiidduin (www.samediggi.fi).

Sukukansojen ystävät ry lea riikkavulošorganisašuvdna, mii doarju suomaugralaš álbmogiid ovttasbarggu ja gula-hallama sierra riikkaid gaskkas. Mii háliidat erenoamážit čalmmustahttit áitojuvvon suomaugralaš gielaid ja álbmo-giid dili. Min mielas dákkár dieđihanbargu lea dehálaš ja mii jáhkkit ahte riikkavulošorganisašuvnna bokte sáhtttá váikku-hit servodahkii. Ovdalis máinnašuvvon áššiid dihte mii leat háliidan iežamet prentosis giddet fuopmášumi erenoamážit guovtti áššái : Suoma golmma sámegiela sajádahkii ja sámi riikkavulošdoaimma mearkkašupmái sámelihkadusas. Mii háliidat ná dahkat dovddusin Suoma sámiid dálá dili.

Helga Siljander,

Sohkaálbmogiid ustibat rs:a beales

Helssegis 6.2.2013 sámiid ovccát álbmotbeaivve

Árvusáš lohhee,

Tuu oovdåst lii vuossåmuš, vijdes suomåkielålåš internet-olgosadaldåh Suomå såmmilijn. Såmmilijn lii fåållun valjeest tutkåmuš- já eres kirjålåšvuotå, mutå interneetist tiettim såmmilijn lii maangåin podoi čalluin, sahhiittålmiyn sehe uå-nihis almosteevståin. Tuåivup ete taat olgosadaldåh iššeed kavnåd vástådåsåid já uåinuid, moh kyeskih såmmilijd, vuo-såsajasåvt Suomå såmmilijd.

Vaidålitteht vålđiuási syemmilijn já Suomåst åssee ul-muin tobdå hiåjust jieijås eennåm åinoo algåaalmug, såmmi-lijd já sii riges kulttuur. Suomåst jurdii já tuoivui vala 1950-jå 1960- lovoin ete algåaalmuglåš såmmilåšvuotå lappuuččij ollåsåvt já såmmilijd liččii lådijduttåm já sij liččii nåvt šoddåm uåssin čuoviittås. Tåål mij tiettip ete nåvt ij keevvåm. Såmmilåšvuotå iålå ain nanosåvt Taažåst, Ruotåst já Suomåst. Ruošå såmmilij tile lii peeicå eromåsåvt uhkevuålåsås. Meid Taažåst, Ruotåst já Suomåst kånvojeh såmmilåšjuåvhuh, moi kielå já kulttuur lii vaaråst lappud. Suomåst såmmilij tile hiå-jusmui tai vuodålovoi ååigi ko staatå tååhust aktiivlåvt iråttii lopåstuttid såmikielåi sårnum. Taat åigipaje vaikuttij vuo-såsajasåvt anaråš- já nuorttåsåmikielå siårvåduvvåid, mutå iå Suomå tavesåmmiliihkin siåilum lådijduttempaje vaikut-tåsåin. Taan čuåvumušån maŋgå såmmilåš jooskåi sårnumist eenikielås. Tåål 2010-lovvoost ovdåjuurdå lii ereslågån já maangah såmikielåi aktivistemhaavah låå joodoost.

Taat olgosadaldåh ij lah tievåslåš tiåtupakkeet tastko ovdåmerkkån maŋgå mielåkiddiivåš já tergådis fåddå, tego såmmilåš mytologia já taaidå lii raiijejum tai siijđoi ulguubel. Suomå Såmitiggeest kånvoo valjeest informaatio ton jieijås påkikisijđoin (www.samediggi.fi).

Suhåaalmugij usteveh rs lii aalmuglåšservi, kote tuår-ju syemmilåš-ugrilåš oovtåstpargo já vuårusavåstållåm jieškote-uv enåmij kooskåst. Halijdep luptid uåinusån aainås uhkevuålåsii syemmilåš-ugrilåš kielåi já aalmugij tile. Anneep čuoovviittåspargo tehålåžžån já oskop aalmuglåšservitooimå mådđulåšvuotån vaikuttid ohtsåškoodån. OvdiiBELn mainåšum aašij tiet lep halijđåm olgosadalduvvåstis kiddid huámåšume eromåsåvt kyevti åásån: Suomå kuulmå såmi-kielå tilån sehe såmmilii aalmuglåštooimå merhåšumån já puåtusijn. Lep halijđåm adelid muåđuid taan ååigi Suomå såmmilijn.

Helga Siljander,

Suhåaalmugij usteveh rs peeleast

Helsingist 6.2.2013 såmmilij oovcåd aalmugpeeivi

SAAMELAISET SUOMESSA TÄNÄÄN

Väestörekisterikeskuksen mukaan (31.10.2012) Suomessa on yli 5,4 miljoona asukasta, joista noin 0.166 prosenttia on saamelaisia. Tämä tarkoittaa noin 9 000 saamelaista, joskin luku on häilyvä, koska saamelaisten tarkkaa lukumäärää ei tiedetä. Saamelaisia asuu myös Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Saamelaiskäräjät Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa arvioivat saamelaisten kokonaismäärän olevan noin 70 000–100 000. Koko saamelaisaluetta kutsutaan saamen kielellä termillä *Sápmi*, joka tarkoittaa myös ihmistä ja kieltä. Saamelainen kulttuuri elää 2010-luvulla yhdessä perinteisten ja nykypäivän elinkeinojen kanssa.

Suomessa perinteisen saamelaisten kotiseutualueen muodostavat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosat (Lapin paliskunnan alue). Inarin kunta on Suomen ainoa kunta, jossa tiedotteet kirjoitetaan virallisesti neljällä kielellä (inarin-, pohjois- ja koltansaameksi sekä suomeksi). Nykyisin yli 60 prosenttia saamelaisista asuu *Sápmi*-alueen ulkopuolella.

Suomessa saamelaisuus on määritelty saamelaiskäräjälaissa ja sen pääperusteena on saamen kieli. Lain mukaan saamelainen on henkilö, joka pitää itseään saamelaisena edellyttäen, että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään (Samediggi.fi). Laki saamelaiskäräjistä (17.7.1995/974), 3 §:

Saamelaisella tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

1) että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai

2) että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka

3) että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa. (Norjan ja Ruotsin vastaavista määritelmistä puuttuu 2. kohta eli rekisterimerkintäperuste. Lisäksi Norjassa määritelmä 1. ulottuu yhden sukupolven kauemmaksi.)

”Buorre beaivi!” – Kuuluu pohjoissaamenkielinen tervehdys, joka tarkoittaa suomeksi Hyvää päivää! Tavallisesti tähän vastataan *”Ipmelatti! Bures!”*. Sanaa *bures* käytetään myös kättelytervehdyksissä (perinteisesti vain kätellessä, nykyisin myös moikatessa). Kaiken kaikkiaan saamen kieliä on jäljellä yhdeksän, jotka ovat kaikki uhanalaisia. Lukija voisi kysyä itseltään, miltä tuntuisi, jos tietäisi olevansa kielensä viimeinen puhuja ja mitä tekisi sen säilyttämiseksi. Esimerkiksi piitimensaamen kielellä on vain enää muutama puhuja jäljellä. Eikä välttämättä tarvitse olla viimeinen puhuja tiedostaakseen, että puhujia on todella vähän. Vähemmistökielet painiskelevat erilaisten asioiden kanssa kuin valtaväes-

tön kielet – ilman kieltä ei ole kulttuuria, ja ilman kulttuuria ei ole kieltä. Kielten revitalisaatio- eli elvyttämisprosessi on kuitenkin käynnissä ja tuottanut hyviä tuloksia, tästä esimerkkinä inarinsaamen kielipesät. Paljon on kuitenkin vielä tehtävää ennen kuin on liian myöhäistä.

Saamelaiskielet kuuluvat suomalais-ugrilaiseen kieliperheeseen ja ovat näin ollen suomen sukukieliä. Saamen kielet eroavat toisistaan niin paljon, etteivät niiden puhujat ymmärrä toistensa kieliä niitä erikseen opiskelematta. Suomessa puhutaan pohjois-, inarin- ja koltansaamea. Inarinsaamalla on vähän päälle 400 puhujaa ja koltansaamalla noin 300. Pohjoissaamalla on Suomessa noin 2 000 puhujaa. Suomen saamentaitoinen saamelaisväestö on kaksikielinen eli he osaavat myös suomea. Kieliä käytetään arkisissa tilanteissa, tiedotusvälineissä ja kirjallisuudessa.

Saamelainen kulttuuri on murrosvaiheessa – perinteiden ja moderni kohtaavat. Saamelainen kulttuuri ei siis ole jämähtänyt minnekään muinaiselle ajalle, vaan esimerkiksi poronhoidossa käytetään uusia moottorikelkkoja ja muita teknisiä välineitä apuna. Kun moottorikelkat tulivat Suomeen, olivat saamelaiset poronhoitajat ensimmäisiä, joilla oli uusimmat koneet käytössä. Poronhoito onkin yksi saamelaisten perinteisistä elinkeinoista, muita ovat esimerkiksi perinteiset käsityöt (pohjoissaameksi *duodji*), kalastus, valaan- ja hylkeenpyynti, metsästys ja keräily. Perinteisten elinkeinojen sijasta suurin osa tämän päivän saamelaisista elättää itsensä muilla ammateilla. Myös kiinnostus media-alaa kohtaan on noussut, mikä näkyy esimerkiksi lisääntyneenä kiinnostuksena tuottaa dokumentti- ja lyhytelokuvia saamelaisista.

Usein ihmisillä on sellainen kuva, että kaikki saamelaiset ovat samanlaisia. Tämä ei pidä paikkaansa ja tästä on hyvänä esimerkkinä saamenpuku eli *gákti*. Se on saamelaisen kulttuurin yksi näkyvimpiä symboleja. Jokaisella alueella on oma *gáktinsä* ja kulttuurin sisäisenä koodina ei ole sovelias-ta yhdistellä eri alueiden koristeluja. Puvun käyttö on muuttunut sotien jälkeen. Ennen sotia se oli vielä jokapäiväinen asu, kun taas nykyisin sitä pidetään vain erilaisissa juhlatilaisuuksissa. Suomessa on käytössä viiden eri alueen puvut: Enontekiön, Inarin, Utsjoen (Tenon), Vuotson ja kolttien puvut. Moni voi ajatella, johtuen vanhakantaisista mielikuvista, että he eivät halua nähdä saamelaisia pukeutuneena muihin kuin perinteisiin asuihin. Joillekin voi olla vaikea kuvitella saamelainen farkuissa ja t-paidassa kuuntelemassa uusinta popmusiikkia.

Toinen symboli, joka herättää huomiota, on saamen lippu. Saamen lipulla on yhteensä 11 liputuspäivää. Lippua voi myös käyttää erilaisissa epävirallisissa juhlatilaisuuksissa. Lipun symboliikka tulee noitarummusta ja eteläsaamelaisen Anders Fjellnerin runosta *”Paiven parneh”* (’Auringon pojat’). Runon mukaan saamelaiset ovat auringon tyttäriä ja poikia. Lipun ympyrässä punainen väri kuvastaa aurinkoa ja sininen väri puolestaan kuuta.

Jos saamenpuku on eräs näkyvimmistä tunnusmerkeistä saamelaisessa kulttuurissa, niin sitten kuuluvimpia on saamelainen musiikki, erityisesti joiku. Joiulla on usein syvempi merkitys kuin tavallisella laululla. Laulussa sanat kertovat jostain, kun taas joiussa joiataan joku tai jokin. Joiut ovat saamelaisille tapa muistaa ihmisiä, paikkoja, eläimiä ja tapahtumia. Joikuperinnettä ylläpidetään yhä, vaikka Suomen puolella joikaaminen ei ole yhtä tavanomaista kuin Norjan puolella. Etenkin kiinnostus vanhoja joikuja kohtaan on viime aikoina kasvanut, vaikka suinkaan kaikki saamelaiset eivät joikaa.

Uutta ja vanhaa yhdistellään paitsi joikuperinteessä myös esimerkiksi populaarimusiikin saralla. Vuotsosta kotoisin oleva saamelainen rock-yhtye SomBy voitti vuonna 2009 Euroopan vähemmistökielten Liet lavlut -laulukilpailun. Saamelaisartistit Suomen puolella edustavat laajaa musiikkityylien kirjoa. Rappiä edustavat inarinsaameksi räppäävä Inarista kotoisin oleva Amoc sekä Utsjoen Kaasmukasta kotoisin oleva Áilu Valle, joka puolestaan räppää pohjoissaameksi. Folkmusiikkia edustaa utsjokelainen Niillas Holmberg, joka soittaa yhdessä tamperelaisen Roope Mäenpään kanssa.

Suomessa Giellagas-instituutilla Oulun yliopistossa on erityistehtävä saamelaisen kulttuurin tutkimisessa. Kulttuuri elää nykypäivänä myös erilaisten tapahtumien ja festivaalien kautta, jotka keräävät saamelaisia, erityisesti nuoria, yhteen ympäri *Sápmiä*. Suomessa mainittakoon alkupe- räiskansojen elokuvafestivaali Skábmagovat eli Kaamoksen kuvia, joka pidetään Inarissa. Festivaalin ajankohta on vuotuisesti ollut tammi-helmikuun vaihe. Inarissa järjestetään myös Ijahis idja -alkuperäiskansojen musiikkifestivaali, joka saa saamelaisia sekä muita pohjoisen alueen alkuperäiskansoja kokoontumaan yhteen.

Joni Saijets,

Giellagas-instituutti, opiskelija

Toisin kuin usein luullaan, saamelaiskielet eivät ole yhden kielen murteita, vaan ”saamen kieleen” kuuluu useita yksittäisiä kieliä, joista tätä nykyä puhutaan yhdeksää (aiemmin kieliä on ollut enemmän, mutta osa niistä on kuollut sukupuuttoon). Saamen kielet ovat toisilleen läheisiä sukulaiskieliä. Saamelaiskielten välillä vallitsee murrejatkumo: naapurikielten puhujat yleensä ymmärtävät toisiaan, mutta vaikkapa eteläsaamen ja koltansaamen puhujat eivät toisiaan ilman tulkkausta tai kieliopintoja ymmärtäisi.

Saamelaiskielet palautuvat kantsaameen, jota on todennäköisesti puhuttu ensimmäisen vuosituhannen lopulla jKr. Kantsaame palautuu puolestaan uralilaiseen kantakieleen (kielihistoriasta tarkemmin sivulla 32). Yleensä saamelaiskielet on tapana jaotella itä- ja länsisaamelaisiin kieliin. Itäsaamelaisiin kieliin kuuluvat inarin-, koltan-, kiltinän- ja turjansaame sekä 2000-luvun alussa sammunut akkalan-saame. Suomen Itä-Lapissa 1800-luvulle saakka asuneiden metsäsaamelaisten puhuma keminsaamen kieli muistutti ilmeisesti enemmän itäsaamelaisia kieliä. Länsisaamelaisiin kieliin luetaan kuuluviksi pohjois-, luulajan-, piitimen-, uumajan- ja eteläsaamen kielet.

Kaikki saamelaiskielet ovat nykyisin uhanalaisia, mutta eri kielten tilanteissa on suuria eroja. Nykyisin käytännössä kaikki saamen puhujat ovat kaksikielisiä eli osaavat myös asuinvaltionsa valtakieltä. On myös syytä muistaa, että etnisiä saamelaisia on enemmän kuin saamen kielten puhujia. Saamelaiskieliä puhutaan neljän eri valtion alueella, ja eri valtioissa näillä kielillä on erilaiset oikeudet.

Nykyisin puhuttavat saamelaiskielet ovat seuraavat:

Pohjoissaame (kartassa 5) on saamelaiskielistä suurin, sillä on puhujia noin 20 000. Kieltä puhutaan Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Se on saamelaiskielistä selvästi vähiten uhanalainen.

Koltansaamea (6) puhutaan Suomessa ja jonkin verran myös Venäjällä. Petsamo oli koltansaamen perinteistä puhuma-alueita, jolta koltat evakuoitiin toisen maailmansodan jälkeen. Nykyisin puhujia on noin 300–400.

Inarinsaame (7) on ainut kieli, jota puhutaan vain Suomessa. Kieltä puhuu pääasiassa Inarin seudulla noin 300 henkeä.

Kiltinän- eli kildininsaamea (8) puhutaan Kuolan niemimaalla Venäjällä. Puhujia on noin 700. Turjansaamea (9) puhuu nykyisin alle kymmenen ihmistä Kuolan niemimaalla.

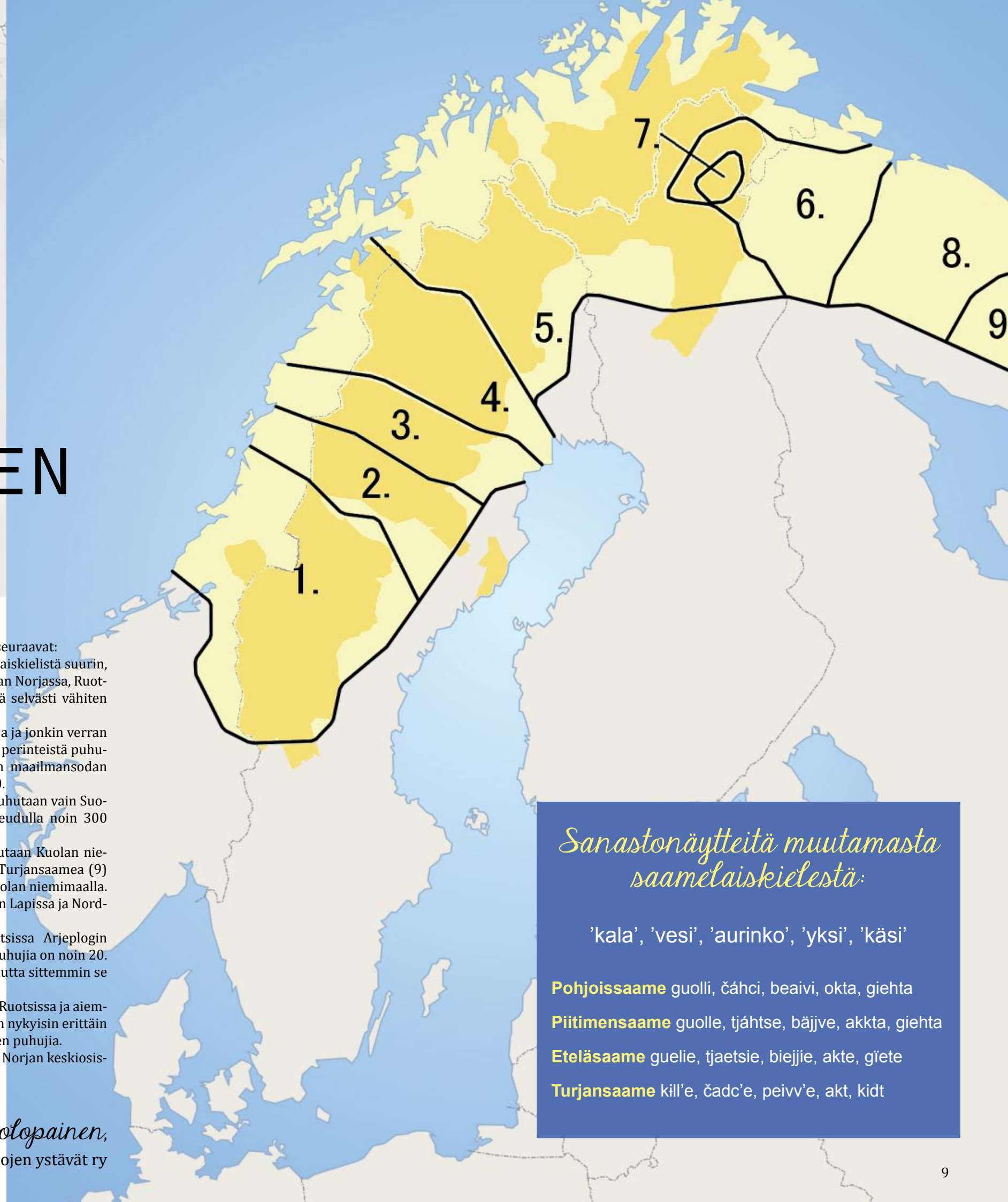
Luulajansaamea (4) puhutaan Ruotsin Lapissa ja Nordlandissa Norjassa. Puhujia on noin 2 000.

Piitimensaamea (3) puhutaan Ruotsissa Arjeplogin alueella. Kieli on hyvin uhanalainen, sillä puhujia on noin 20. Kieltä on puhuttu myös Norjan puolella, mutta sittemmin se on sieltä hävinnyt.

Uumajansaamea (2) puhutaan Keski-Ruotsissa ja aiemmin sitä on puhuttu myös Norjassa. Kieli on nykyisin erittäin uhanalainen, sillä on ainoastaan kourallinen puhujia.

Eteläsaamea (1) puhutaan Ruotsin ja Norjan keskiosissa. Puhujia on noin 500.

Sampsa Holopainen,
Sukukansojen ystävät ry

Sanastonäytteitä muutamasta saamelaiskielestä:

'kala', 'vesi', 'aurinko', 'yksi', 'käsi'

Pohjoissaame guolli, čáhci, beaivi, okta, giehta

Piitimensaame guolle, tjáhtse, bájjeve, akkta, giehta

Eteläsaame guelie, tjaetsie, biejjie, akte, gïete

Turjansaame kill'e, čadc'e, peivv'e, akt, kidt

SAAMEN KIELEN ASEMA JA TULEVAISUUS SUOMEN KOULUTUSPOLITIIKASSA

Suomalaisen koulutuspolitiikan tavoitteena on taata kaikille syntyperän, taustan tai varallisuuden rajoittamatta yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen ja koulutukseen. Tavoite on tärkeä, koska kansalaisten ja yhteiskunnan hyvinvointi rakentuu pitkälti tiedon, osaamisen ja kulttuurin varaan. Tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet ovat avain korkean osaamistason ylläpitoon ja parantamiseen sekä kulttuurisen identiteetin säilymiseen.

Kansallisen kielivarannon kehittäminen ja kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen on lähivuosien keskeinen tehtävä. Saamelaisilla on perustuslaillinen oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielen elvyttämiseksi onkin viime vuosina tehty useita toimenpiteitä, mutta tehdyt toimenpiteet eivät vielä takaa saamen kielen säilymistä. Kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat edelleen uhanalaisia ja ilman määrätietoista ja suunnitelmallista toimenpiteitä on vaarana, että ainakin vähiten puhutut saamen kielet sammuvat lähitulevaisuudessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamassa työryhmässä valmistui viime vuonna ehdotus saamen kielen elvyttämisen toimenpideohjelmasta. Saamen kielen elvyttämisohjelman laatiminen ja siihen sisältyvien toimenpiteiden toteuttaminen sisältyy hallituksen ohjelmaan. Pidemmällä tähtäimellä tavoitteena on myös luoda pysyvä toimintamalli kielen elvyttämiseksi. Työryhmä käsitteli työssään saamen kielen asemaa monilla eri yhteiskuntaelämän alueilla. Haluan seuraavaksi tarkastella tämän työn pohjalta muutamia keskeisiä saamen kielen opetukseen ja tutkimukseen liittyviä kysymyksiä.

Saamenkielisessä opetuksessa ja saamen kielen opetuksessa on viime aikoina otettu monia askelia oikeaan suuntaan. Perustaa on onnistuneesti luotu varhaiskasvatuksella, erityisesti kielipesätoiminnalla. Kielipesätoiminnan järjestäminen on osoittautunut tehokkaaksi keinoksi kielienoppimisessa. Kielipesissä olleet lapset ovat peruskoulutuksen alkaessa siirtyneet saamenkieliseen opetukseen.

Saamenkielistä opetusta ja saamen kielen opetusta on tällä hetkellä tarjolla kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja sitä on annettu 2000-luvun alusta lukien kaikilla kolmella saamen kielellä. Saamenkielistä opetusta saa myös entistä useammassa perusopetuksen oppiaineessa. Saamen kielen ja saamenkielisen opetustarjonnan pe-

rusedellytykset on turvattu saamelaisten kotiseutualueen kunnille ja muille koulutuksen järjestäjille myönnettävällä valtionavustuksella. Erityisrahoitus on taannut sen, että saamelaisopetus ei ole joutunut kilpailemaan muiden kunnallisten palvelujen kanssa.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksella on erityistehtävä saamelaisväestön ammatillisen osaamisen, perinteisten saamelaiselinkeinojen ja uusien elinkeinojen kehittämisessä saamen kielen ja kulttuurin huomioivalla tavalla. Oppilaitoksen toinen keskeinen tehtävä on juuri saamen kielen ja kulttuurin koulutus. Tämän koulutustarjonnan avulla on vuosittain koulutettu myös uusia saamen kielen puhujia tai elvytetty kielensä osittain tai kokonaan menettäneiden kielitaitoa. Pidän tärkeänä sitä, että koulutuskeskuksella on myös aikuisille suunnattua koulutustarjontaa, joka sopii saamelaisalueen olosuhteisiin ja johon on kehitetty joustavia toteutusmuotoja.

Saamen kielen ja kulttuurin kehittymisen ja säilyttämisen kannalta on tärkeää, että niitä opetetaan ja tutkitaan yliopistoissa. Nostan tässä esille kaksi esimerkkiä siitä, miten tämän tehtävän perusedellytyksiä on viime aikoina vahvistettu. Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviä yleisenä kielenhuollon asiantuntijana kirkastettiin vuoden 2012 voimaan tulleella uudella lainsäädännöllä. Tässä yhteydessä Kotuksesta siirrettiin yliopistoihin ne tutkimustehtävät, jotka olivat eniten perustutkimuksen luonteisia. Saamen kielen tutkimustoiminnot siirtyivät Oulun yliopistoon. Pienten tutkimusresurssien kokoaminen yhteen antaa lisää voimaa saamen kielen tutkimukselle. Oulun yliopiston mahdollisuuksia hoitaa kansallista erityistehtävää saamen kielen ja kulttuurin opetuksessa ja tutkimuksessa tullaan myös tukemaan lähivuosina entistä suuremmalla erityisrahoituksella.

Myönteisestä kehityksestä huolimatta saamen kielen opetuksessa ja tutkimuksessa on edelleen monia haasteita. Erityisesti elinkeinorakenteen muuttumisella ja saamelaisten poismuutolla saamelaisten kotiseutualueelta on vaikutuksia saamen kielen säilymiselle ja opetuksen järjestämiselle. Arviolta jo 70 % saamelaisista lapsista ja nuorista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Tulevaisuudessa keskeinen kysymys on, miten saamen kielen opetusta voidaan kehittää koko maassa.

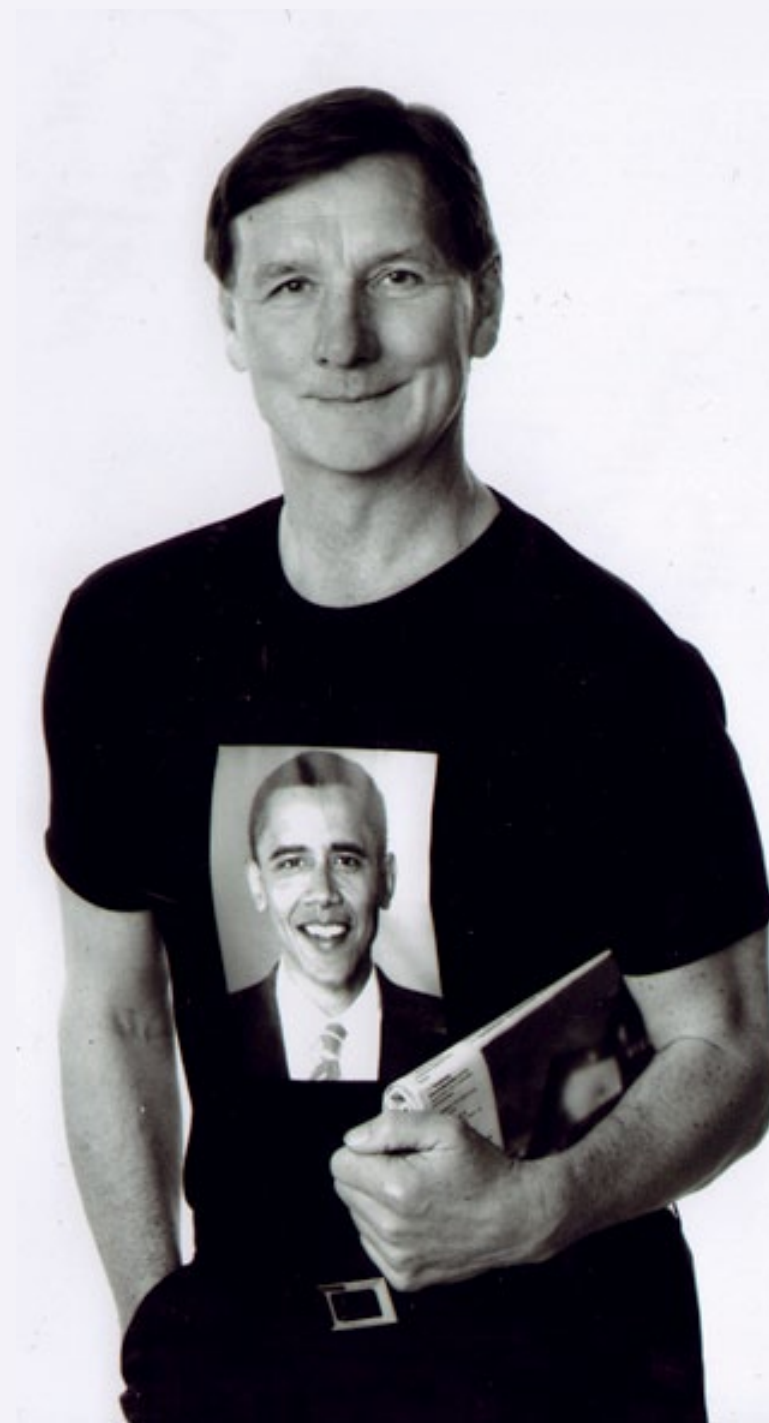
Elvyttämishjelmaa valmistelleen työryhmän näkemyksen mukaan yksi akuuteimmista haasteista on eri alojen pätevien ja saamen kieltä riittävästi osaavien ammattilaisten vähyys. Saamenkielinen väestö on tällä hetkellä kooltaan liian pieni, jotta yksistään sen piiristä voitaisiin kouluttaa tarvittava määrä eri alojen osaajia. Sen tähden on tärkeää, että saamen kielen opiskeluun on mahdollisuuksia myös suomen- tai ruotsinkielisellä väestöllä.

Kaikilla opiskelijoilla tulee olla oikeus hyvään opetukseen ja ohjaukseen alueesta, äidinkielestä ja oppilaitoksesta riippumatta. Siksi opetushenkilöstön on oltava pätevää ja ammattitaitoista. Pätevän opetushenkilöstön saatavuudella on merkitystä siinä, että saamen kieli ja kulttuuri säilyy elinvoimaisena. Yhdeksi saamen opetuksen järjestämisen esteeksi on tunnistettu pätevien opettajien puute. Ongelma ei kuitenkaan ratkea yksistään lisäämällä opettajankoulutuksen määrää. Nykyisetkään saamenkielten taitoisille varatut opiskelupaikat eivät ole täyttyneet.

Toimintaympäristön muutoksista nousevat haasteet edellyttävät sekä uusia koulutuspoliittisia että käytännöllisiä ratkaisuja. Keskeistä saamen kielen elpymisen kannalta on saamelaisyhteisön oma tahtotila ja sitoutuminen. Saamen kielen elinvoimaisuuden turvaaminen voisi olla lähitulevaisuuden tärkeä kansallinen hanke. Myös pohjoismainen yhteistyö tukee saamen kielen ja kulttuurin kehittämistä ja elinvoimaisuutta.

Koulutuspolitiikan tavoitteena on nyt ja tulevaisuudessa se, että saamelaislasten ja nuorten oikeus oppia ja kehittää omaa kieltään toteutuu. Yksi keskeinen lähivuosien toimenpide on mielestäni toimivan etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen kehittäminen. Etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta voidaan käyttää lähiopetuksen lisäksi erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavan saamen kielen opetuksen lisäämiseksi, mutta myös saamelaisten kotiseutualueella turvaamaan saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen saatavuutta.

Jukka Gustafsson,
opetusministeri

INARINSAAMELAISTEN VUOSISATA

Petter Morottaja,
inarinsaamelainen järjestötyöntekijä

Perinteisesti inarinsaamelaiset ovat olleet kalastajakansaa, jotka ovat asuneet Inarijärven ympärillä. Kalastus oli heidän tärkein elinkeinonsa, mutta sen ohella metsästettiin, marjastettiin ja myöhemmin myös hoidettiin poroja. Luontaiset elinkeinot ovat kuitenkin väistyneet, ja ne eivät määritä nykyinarinsaamelaiden identiteettiä enää kuin ehkä anekdootteina: *Anarâš tot lii, kote koškepuško kiško* – Inarinsaamelainen se on, joka kuivahaukea repii. Sen sijaan inarinsaamelaisia yhdistää oma kieli, suku ja historia ja perinteinen inarinmallinen saamelaispuku. Inarinsaamelaisilla on aktiivinen yhteisö perinteisillä asuma-alueillaan, missä tärkeitä kyllä ovat muun muassa Inari, Ivalo ja Nellim. Paljon inarinsaamelaista toimintaa on keskittynyt varsinkin Inariin: Inarissa toimii muun muassa kaksi inarinsaamenkielistä kielipesää ja siellä on järjestetty ja järjestetään kielikursseja, inarinsaamelaisia iltoja ja luovaa toimintaa inarinsaameksi. Ivalossa toimii yksi kielipesä. Nellimissä asuu varsinkin vanhempaa inarinsaamelaista sukupolvea ja siellä onkin järjestetty keskustelukerhoja, joissa kieltä jo hieman unohtaneet voivat virkistää muistiaan kahvintuoksuissa ilmapiirissä.

Yhteisö on melko pieni: inarinsaamelaisia ei koskaan ole ollut kovin paljon, mikä on tietenkin monessa mielessä hankalaa, mutta toisaalta myös etu. Inarinsaamelaisten

perinteinen asuma-alue on kokonaisuudessaan Suomen rajojen sisäpuolella, mistä johtuen inarinsaamelaisilla ei ole samanlaisia valtionrajojen vetämisestä johtuvia ongelmia kuin pohjoissaamelaisilla ja varsinkin kolttasaamelaisilla. Vähemmistönä vähemmistön sisällä inarinsaamelaiset ovat kuitenkin olleet toisten kulttuurien paineiden alla, ja paine sulautua muihin kulttuureihin oli erityisen kovaa 1900-luvulla. Suomen valtion ”villejä” sivistävän sulauttamispolitiikan seurauksena inarinsaamen kieli oli 1970-luvulla lähes tyystin katoamassa. Nuorimmat kielenpuhujat olivat aikuisia; lapsille ei haluttu puhua enää inarinsaamea. Heistä syntyikin surullisenkuuluista kieltä puhumaton sukupolvi. Sittenmin inarinsaamelaisuuden arvoa on ruvettu korostaa, ja inarinsaamelaisuus on viime vuosina jopa noussut jonkinlaiseksi trendi-ilmiöksi! Nousukauden taustalla on yleinen saamelaisaktiivien myyräntöy Suomen poliittisella kentällä, mutta yhtä tärkeänä inarinsaamelaisten aktiivien luja ponnistelu oman kielensä ja kulttuurinsa säilymisen puolesta. Mielestäni inarinsaamen elvytyksessä on osattu valita myös työkalut oikein: on osattu joka käänteessä miettiä, mikä on tarkoituksenmukaista, mikä on kiireellisintä.

Inarinsaamelaisten oikeudet ja inarinsaamen kielen virallinen status ovat saavuttaneet merkittäviä parannuksia viime vuosina. Inarinsaame mainitaan nimeltä saamen kielilaisissa, ja samainen laki periaatteessa takaa inarinsaamelaisille oikeuden käyttää inarinsaamea virallisissa yhteyksissä. Kun ihmisellä on oikeus, on valtiolla velvollisuus. Tämä on auttanut saamaan rahallisia resursseja esimerkiksi oppimateriaalityöhön ja avoimia työpaikkoja varsinkin perusopetukseen. Valtio ei kuitenkaan voi varsinaista työtä teettäjä vain lahjoittamalla rahaa ihmisten suuntaan. Työn tekevät aina ihmiset, jotka ovat motivoituneita ja innostuneista asiasta, jonka mielekkyyttä voi olla vaikea markkinoida. Asialle omistautumista tarvitaan varsinkin niissä tilanteissa, jolloin rahoitus on vain projektiluonteista ja sen jatkuminen on epävarmaa. Ja varsinkin silloin, kun rahoitusta yksinkertaisesti ei ole.

Inarinsaamen kielen elvytys on lähtenyt liikkeelle Inarinsaamen kielen yhdistyksen toiminnasta. Kun yhdistys perustettiin vuonna 1986, inarinsaamelaiset olivat virallisesti vain osa saamelaista harmaata massaa. Stereotyyppinen inarinsaamelainen on sukupuuton partaalle ajettu nöyrä ja esivallalle kuuliainen vähemmistön edustaja. Yhdistyksen perustamiseen liittyi kuitenkin tietynlaista jääräpäisyyttä, josta nöyryys oli kaukana. Yhdistyksen perusajatus on se, että kieli kantaa sisällään kulttuurin. Jos kieli katoaa, niin katoaa kulttuurikin. Ja kieli säilyy parhaiten sitä käyttämällä. Tämä jääräpäisyys on nyt kehittynyt innostavaksi yhteiseksi työksi kielen ja kulttuuristen piirteiden parissa.

Keskeiset inarinsaamen kielen ja kulttuurin edistysaskeleet ovat olleet 1988 alkanut lehtitoiminta, kirjakielen kehittyminen ja vähittäinen kirjallistuminen sekä vuonna 1997 aloitettu kielipesätoiminta. Kielipesien perustaminen on ehkä merkittävin tekijä inarinsaamen kielen elvyttämisessä, sillä sen lisäksi, että se tarjoaa kielettömän sukupolven jälkeläisille mahdollisuuden oppia kieltä, on se myös puhaltanut kieliopintoja lasten vanhempiin. Kielellä sukupolvea tilkittiin vielä tavoitteellisemmin vuonna 2009–2010 järjestetyllä vuoden mittaisella inarinsaamen täydennyskoulutuksella, jonka tulokset nekin olivat paremmat kuin mihin tässä kylmässä maailmassa on totuttu: parisenkymmentä eri ammattialojen taitajaa oppivat kielen niin hyvin, että pystyvät käyttämään sitä työkielenä ja opettamaan kieltä edelleen. Yhteisölle, jossa työikäisiä kielentaitajia on vähemmän kuin kenturiassa, täydennyskoulutuksella oli merkittävä vaikutus.

Inarinsaamen kielen elvyttämisessä on tehty määrätietoisesti ja sen kummemmin empimättä ratkaisuja, jollaiset toisaalla saattaisivat aiheuttaa pahaa verta. Kolonisaation pahimmat hetket muistavat vanhemmat saamelaiset suhtautuvat kieleen usein melko suojelevasti ja kielen kanssa työskenteleviltä vaaditaan puhtaan kielen lisäksi mielellään sopivaa sukujuurta. Tähän eivät inarinsaamelaiset ole juuttuneet, eikä siihen ole edes varaa. Inarinsaamen elvytystyötä ovat tehneet useat suomalaiset joko kieltä oppimalla ja sen kanssa työtä tekemällä tai tukemalla jollain muulla tavalla. Kielihän on opittava asia, sen oppii niin saamelainen kuin suomalainen kuin brittiläinenkin. Jos kieltä oppiva on tosissaan ja kaikella sydämellään mukana, hän on yhtä paljon kieliyhteisön jäsen kuin kuka tahansa. Tämä ajatus näkyy myös kielipesätoiminnassa: kielipesiin otetaan myös suomalaisia lapsia, mikäli lapsella on kodin tuki ja edellytykset omaksua kieli.

Mikä sitten on kielen tämänhetkinen tila? Inarinsaamea puhuvat niin entiset kielipesäläpset, aikuisena oppineet kuin aiemmin inarinsaamen kieltä häpeilleet äidinkielistkin. Kielenpuhujien joukko on kirjava ja niin on kielellinen tasokin. Edes äidinkielist eivät puhu kieltä ”hyvin”, kun nykyajan teknologiasanasto ei ole vielä luonnollisesti siirtynyt kieleen. Yhteisö kuitenkin kannustaa itseään takeltelemaan kieltä, kukin omalla tasollaan ja toista tukien. Tämä kehitys on ollut vastavoima ajatukselle puhtaasta ja oikeaoppisesta kielestä. Puhdas kieli ei olisi sellaisenaan säilynyt maailmassa, joka muuttuu, joten kielen on asetuttava luonnollisen kehityksen ja tavoitteellisen kielenhuollon väliin.

Tässä vaiheessa on mielestäni vielä liian aikaista sanoa, mitä kielelle tapahtuu. Viime vuosien jopa räjähdysmäinen kiinnostus kielen oppimiseen voi väljähtyä, kun aallonharja on saavutettu. Tänä aikana saavutetut asiat eivät ole kuitenkaan silloinkaan menetettyjä: meillä on uusia kirjoja, elokuvia, dokumentteja – tietotaitoa. Parhaassa tapauksessa inarinsaamen nousu on yhä nouseva trendi, ja jokainen edistysaskel helpottaa seuraavan ottamista.

Inarinsaame kielenä on kohtalaisen hyvässä tilanteessa siinä mielessä, että sitä käytetään hyvin monenlaisissa yhteyksissä aina yliopiston luennoista sosiaaliseen mediaan. Sen sijaan monet perinteiset kulttuuriset piirteet, kuten perinteinen käsityöläisyys, ovat katoamassa niin nopeasti, että niitä on vaikea enää edes dokumentoida kattavasti. Tämä lienee siinä mielessä luonnollista, että kun käytännön tarve esimerkiksi käsityöläisyydelle vähenee ja vaikkapa tietotekniikan osaamiselle korostuu, yksittäinen ihminen joutuu opettelemaan sen Excelin käytön ja tyytymään ostamaan rukkaset Anttilasta. Perinteiset taidot voivat elää kuitenkin muutaman ihmisen ja moninaisten dokumenttien voimin pienimuotoisena siemenenä, jotta jokainen halutessaan pääsisi tietoihin ja taitoihin käsiksi. Siemenen säilyttäminen vaatii sekä pienen ihmisen panostusta rakkaaseen asiaan että tietoteknisten edistysaskeleiden sujuvaa käyttöönottoa.

Juuri tällä hetkellä inarinsaamelaisten keskuudessa tapahtuu mielenkiintoisia asioita niin kielenkehityksen kuin kulttuurintuotannon saralla. Tämä on valoisaa aikaa verrattuna vuosikymmeniä, jopa vuosisatoja jatkuneeseen nihkeyden aikakauteen, jolloin saamelaisiin suhtauduttiin väheksyen ja halveksuen. Toisaalta menneisyyden asenteista perityt ongelmat ovat nykyään hyvinkin ajankohtaisia ja töitä tehdään lujasti, etteivät ne kasvaisi yhä suuremmiksi. Ehkäpä tulevaisuudessa meidän ei tarvitsisi vain selviytyä, vaan voisimme vaan elää.

KIELIPESÄ: EI MIKÄÄN TAVALLINEN PÄIVÄKOTI

Niina Sittala,

inarinsaamelainen kielipesätyöntekijä

Olen 22-vuotias inarinsaamelainen, joka kasvattaa lapses-
taan kaksikielistä. Oma lapseni on päivähoidossa Ivalon kie-
lipesässä Kuátissa, samassa paikassa, jossa itsekin olen 15
vuotta sitten ollut. Rakennus on vaihtunut, mutta pihapiiri,
toinen hoitaja sekä ennen kaikkea toimintaperiaatteet ovat
samat.

En oppinut inarinsaamea äidinkielenäni, niin kuin ei
isänikään. Kielitaitoa minulla ei siis ollut, muutamaa sanaa
lukuun ottamatta, ennen kielipesää, sillä isoisäni ei kieltä
meille lapsenlapsille juuri puhunut. Saamelaisuus on kuiten-
kin ollut vahvasti läsnä elämässämme ja kasvatuksessamme
aina – vaikka kieli hetkeksi katosikin, kalastus ja arvomaail-
ma ovat aina pysyneet.

Pääsimme kolme vuotta nuoremman sisareni kanssa
molemmat kielipesään heti toiminnan alettua. Kielipesässä
opin laskemaan, puhumaan ja laulamaan inarinsaameksi.
Opin kertomaan säästä, luettelemaan viikonpäivät ja kuu-
kaudet, pyytämään lisää maitoa ja juttelemaan viikonlopus-
ta. Yksinkertaisia asioita, mutta samalla jotain, joka laittoi
identiteettiäni perusteellisesti uusiksi. Jotain, joka sai palaset
loksautamaan kohdalleen. ”Minä olen inarinsaamelainen”,
sanoin luokkakavereilleni. Halusin pukeutua lapinpukuun
kaikkiin koulun juhliin, vaikka joku joskus kysyikin että etkö
sä ole vielääkään ostanut oikeita juhlavaatteita. En välittänyt.

Kun aloitin ala-asteen viidennen luokan, puhuin jo saa-
mea sujuvasti. Kielipesän antama pohja oli kantanut pitkälle,
ja neljännellä luokalla olin opiskellut jopa osan ympäristö-
tiedon tunteista saameksi. Silloin kuitenkin tuli tieto, että
inarinsaamen opiskelu Ivalon ala-asteella ei ollut enää mah-
dollista. Vanhemmille tarjottiin mahdollisuutta laittaa oppi-
laat kerran viikossa Inariin tunneille, mutta omat vanhem-
pani eivät halunneet mahdollisuuteen tarttua. Niinpä oma
saamenopiskeluni päättyi siihen.

Viidennestä luokasta lukion alkuun saakka olin siis
omillani. Mitä tein? Lauloin kielipesässä oppimiani lauluja,

luettelin numeroita, kerroin itselleni millainen sää tänään
on. *Mii máánuid táál lii, mii ohopeivi onne lii, maggaar šonjá
olgon lii.* Lukion ensimmäisellä luokalla saamenopiskelun
taas aloittaessani silmissä vilisi kielipesän seinillä olleet
julisteet ja kaikkialle liimatut sanat. *Speeijâl, uksâ, hiivsig,
sierâdemviste.*

Nyt, neljä vuotta ylioppilasjuhlieni jälkeen, olen juuri
aloittanut työt Inarin kielipesässä. Kielitaitoni on hyvä ja pa-
ranee koko ajan. Osaan edelleen muutaman kielipesässä opi-
tun laulun ulkoa ja kun menin tutustumaan tyttärenti kanssa
tulevaan hoitopaikkaan, asunnon ja sisustuksen vaihtumi-
sesta huolimatta tunsin tullessi melkein kotiin.

Vaikka en halua väheksyä lainkaan muita loistavia
opettajiani kouluvuosieni varrella, uskoisin, että ilman kie-
lipesässä vietettyä aikaa en puhuisi saamea näin hyvin, jos
lainkaan. Luulen, että ilman kielipesää olisin saattanut muu-
taman ilkeän kommentin jälkeen haudata lapinpuvun syväl-
le kaappiin ja unohtaa sen sinne.

Haluan kirjoituksellani kertoa, että kielipesä ei ole ta-
vallinen päiväkotikoti. Se on myös paljon muutakin kuin paikka,
jossa rakennetaan saamen kielitaidolle hyvä ja kestävä poh-
ja. Kielipesä on parhaimmillaan paikka, joka vahvistaa lap-
sen identiteettiä, opettaa lapselle lukemattomia asioita ina-
rinsaamelaisesta kulttuurista ja joka ennen kaikkea opettaa
lapsen arvostamaan omaa kulttuuriaan, saamelaisuutta ja
itseään. Hoitajiani Kerttua ja Ainoa en voi tarpeeksi kiittää.
Parhaiten ehkä kiitän heitä ja kaikkia niitä, jotka ovat pon-
nistelleet inarinsaamenkielen säilymisen puolesta, viemällä
oman lapseni hoitoon ja sanomalla *pyeri iideed!*

”Halusin pukeutua lapinpukuun kaik-
kiin koulun juhliin, vaikka joku joskus
kysyikin että etkö sä ole vielääkään osta-
nut oikeita juhlavaatteita. En välittänyt.”

HENGELLISISTÄ KIRJOITUKSISTA FACEBOOKIIN: SAAMEN KIELTEN KIRJAKIELTEN KEHITYS JA KÄYTTÖ TIEDOTUSVÄLINEISSÄ

Helga Siljander, Sukukansojen ystävät ry

Saamen kielten kirjoittamisen juuret ovat löydettävissä vuodelta 1557, jolloin englantilainen merikapteeni Stephen Borrough laati luettelon, joka sisälsi 95 sanaa ja sanontaa Venäjän Jokangassa puhutusta saamesta. Vuonna 1619 julkaistiin ensimmäinen saamenkielinen teksti, aapinen, Piitimen papin Nicolaus Andreæ:n toimesta. Saamenkielistä kaunokirjallisuutta on kirjoitettu jo 1600-luvulta lähtien. Kun saamenkielistä runoutta¹ levisi käännettynä 1800-luvulla Etelä-Eurooppaan, sivistyneistö ihmetteli, oliko rakkausrunojen takana todellakin alkukantainen saamelainen. 1970-luvulla julkaistiin uudistetut saamen kielten ortografiat eli kirjoitustavat. Suurimpia uudistuksia oli luoda yhteinen, pohjoismainen kirjakieli Norjan, Ruotsin ja Suomen pohjoissaamelille. Valmistelutyö kesti kymmenen vuotta ja se hyväksyttiin saamelaiskonferenssissa vuonna 1978. Uusi, kalottialueen saamelaisten yhteinen kirjakieli sai aikaan pohjoissaamen kirjallisen käytön kukoistuksen ja mahdollisti maidenvälisen, pohjoissaamelaisen yhteistyön. Suomen saamenkielistä väestöstä noin 70–80 prosenttia puhuu pohjoissaamea ja loput, 20–30 prosenttia, puhuu joko inarinsaamea tai koltansaamea.

Uudella koltansaamen kirjakielellä julkaistiin aapinen vuonna 1973 ja inarinsaamen uusi kirjakieli virallistettiin vuonna 1996. Inarinsaamen kirjakielen perustan oli luonut tasan 90 vuotta aikaisemmin rovasti Lauri Arvid Itkonen kirjoittamallaan raamatunhistorian käännöksellä. Muutenkin voidaan todeta, että saamen kielten kirjakielten synnys- ja kehittämisessä evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon lähetystyöntekijöillä, etenkin papeilla, on ollut suuri merkitys.

Ruotsissa ja jonkin verran myös Norjassa puhutun luulajansaamen kirjakielen juuret ulottuvat herätyspappi Lars Levi Laestadiuksen kirjalliseen tuotantoon 1800-luvulla. Laestadius oli äitinsä puolelta luulajansaamelainen.² Luulajansaamen kirjakieltä alettiin uudistaa 1970-luvulla ja uusi kirjoitustapa hyväksyttiin vuonna 1983. Ruotsissa ja Norjassa puhutun eteläsaamen kirjakielen perustan loi pappi Per Fjellström 1700-luvulla ja uusi kirjakieli hyväksyttiin vuonna 1976. Nykyisin äärimmäisen uhanalaisille saamen kielille, piitimen- ja uumajansaamelille, ei ole luotu vakiintuneita kirjakieliä. Tänä päivänä näillä kielillä on yhteensä enää vain muutama kymmenen puhujaa.

¹ Esimerkiksi keminsaamelaisen Olaus Sirman lyyriset joikurunot *Guldanasas* ja *Moars fávrrot*.

² Seikka, jota vasta uudempi uskontotieteellinen tutkimus on korostanut. Aikaisemmin Laestadiuksen saamelaisjuuria ei ole haluttu korostaa.

Venäjän Kuolan niemimaan saamen kielten, kildinin, akkalan³ ja turjan, yhteinen kirjakieli pohjautuu kildininsaameen. Näiden kielten virallinen kirjakieli julkaistiin vuonna 1982. Venäjän saamen kielten kirjakielessä käytetään kyrilistä kirjaimistoa, mikä vaikeuttaa muualla asuvien, latina-laista kirjaimistoa käyttävien, saamelaisten mahdollisuutta ymmärtää kirjoitettua kildininsaamea. Venäjällä julkaistavan saamenkielisen kirjallisuuden määrä on hyvin pieni. Suomen puolella uhanalaisen inarinsaamen kirjallinen käyttö on li-

³ Akkalansaame on hiljattain sammunut.

sääntynyt viime vuosina. Muun muassa voimakkaan saamelaisliikkeen ansiosta saamen kielten käyttö on lisääntynyt 1970-luvulta lähtien pohjoismaisen yhteiskunnan eri aloilla, kuten opetuksessa ja tiedotusvälineissä.⁴

Minkälaista on sitten Suomen saamen kielten kirjallinen käyttö 2010-luvulla? Moni Suomessa asuva tai saamelainen itse ei ehkä ole tietoinen tai tule ajatelleeksi, että puhujamäärältään suurin saamen kieli, pohjoissaame, on moderni eurooppalainen kulttuurikieli. Tämä tarkoittaa sitä, että pohjoissaamea käytetään melkein kaikilla modernin elämän kielellisillä käyttöalueilla: tiedotusvälineissä, lakiteksteissä ja muissa viranomaisyhteyksissä, tieteessä,

⁴ Tätä saamen kielten kirjallisen käytön lisääntymistä ei ole tapahtunut Venäjällä.

taiteessa (esimerkiksi elokuvissa ja runoudessa) sekä populaarikulttuurissa, kuten musiikissa. Jos aikaisemmin papit ja muut kirkon työntekijät ovat luoneet ja kehittäneet saamen kieliä, niin nykyisin niitä kehittää ja ylläpitää muun muassa saamenkielisten tiedotusvälineiden tarve.

Radio on suosituin saamelaismedia ja se tavoittaa hyvin saamelaisalueen hajallaan asuvan saamenkielisen väestön. Yle Sápmi radio ei ole pelkästään tiedonjakelukanava vaan se on toimintansa aikana kehittänyt saamen kielten käyttöä: moni radiossa käytetty uudissana ja sanonta on jäänyt saamelaisen yhteisön käytettäväksi. Radion kautta voi kuunnella saamenkielistä musiikkia, ohjelmia lapsille, nuorille ja aikuisille, uutislähetystä sekä hengellisiä lähetystyöitä. Radio kertoo tavallisten saamelaisten arjesta sekä esimerkiksi tärkeimmät uutiset koskien Pohjoismaita ja muuta maailmaa. Pohjoismaiden saamen radioissa käytetään ensisijaisesti pohjoissaamea, mutta esimerkiksi Suomessa tuotetaan myös inarin- ja koltansaamenkielisiä radiolähetystyöitä lapsille ja nuorille. Pohjoismaiden radioiden yhteistyö on lisännyt saamelaisten, erityisesti pohjoissaamelaisten, yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yle Sápmi lähettää radio-ohjelmia 2 000 tuntia vuodessa, NRK Sápmi (Norjassa) 1 700 tuntia ja SR Sámi radio (Ruotsissa) 700 tuntia. Kotiseutualueensa ulkopuolella asuva saamelainen ei voi kuitenkaan kuunnella saamenkielistä radiota, muuten kuin kuuntelemalla yksittäisiä ohjelmia internetissä. Tämä siitäkkin huolimatta, että suurin osa tämän päivän saamelaisista asuu *Sápmi*-alueen ulkopuolella.

Norsk Rikskringkasting (NRK) ja Sveriges Television (SVT) aloittivat yhteisen saamenkielisen televisio-uutislähetysten, *Oddasat*, vuonna 2001. Yleisradio liittyi *Oddasat*-lähetystyöryhmään vuoden 2002 alussa.⁵ Uutislähetystyöryhmä on 15 minuuttia ja se esitetään arkipäivisin Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Norjassa ja Ruotsissa *Oddasat* lähetetään alkuillasta, mutta Suomessa se lähetetään vasta keskiyöllä, Yle TV-1:n viimeisenä ohjelmana.⁶ Ohjelmalla ei ole vakituista lähetysaikaa. Vuonna 2007 luovutettiin silloiselle Yleisradion johtajalle, Mikael Jungnerille, adressi nimeltä "Saamen tv-uutisille (*Oddasat*) järkevä lähetysaika". Addressin oli kirjoittanut 3 426 ihmistä. Suomen, Ruotsin ja Norjan yleisradioyhtiöt lähettävät myös saamenkielisiä dokumenttielokuvia. Ruotsissa ja Suomessa tuotettava ja lähetettävä *Unna Junná* -lastenohjelma aloitti toimintansa syksyllä 2007. Vi-

⁵ Uutislähetys juonnetaan pohjoissaameksi suomen, norjan tai ruotsin tekstityksineen, mutta haastatteluissa kuulee muitakin saamelaiskieliä kuin pelkästään pohjoissaamea.

⁶ Pohjois-Suomessa *Oddasat* on nähtävissä FST-5-kanavalla klo 19.10–19.25. *Oddasat* lähetetään arkipäivisin. Pohjoisen lähetystyössä ei ole tekstitystä.

me vuosiin asti lähetys oli ympärivuotista, kunnes se muutui puolivuotiseksi. Myös Unna Junná -ohjelman säännöllisen jatkumisen puolesta voi allekirjoittaa sähköisen adressin internetissä.⁷ Allekirjoituksia siihen on tullut tähän mennessä (21.1.2013) yhteensä 1 213. Yle Sápmi ja SVT Sápmi tuottavat saamenkielisiä ohjelmia yhteensä 55 tuntia vuodessa ja NRK Sápmi 82 tuntia vuodessa.

Saamenkieliset sanoma- ja aikakauslehdet ovat vanhin saamelaismedian muoto. Valitettavasti Suomessa ei enää julkaista pohjoissaameksi lehtiä, kuten *Sápmelaš*-aikakauslehteä, joka vielä 1900-luvun loppupuolella jaettiin ilmaiseksi kaikkiin saamenkielisiin koteihin valtion tukemana. *Sápmelaš*-lehti lopetti toimintansa vuonna 2001. Ainoa Suomessa tuotettava saamenkielinen lehti on *Anáraš*, joka on ilmestynyt vuodesta 1987 lähtien. Sitä toimittaa *Anáraškiela servi* -yhdistys.⁸ Norjan valtio puolestaan tukee Norjassa tuotettavaa, saamenkielistä lehtitoimintaa ja sen tila onkin huomattavasti parempi kuin Suomen ja Ruotsin, Venäjästä puhumattakaan. Norjan saamelaisalueella ilmestyy *Ávvir*-niminen lehti viisi kertaa viikossa. Lisäksi Norjan evankelis-luterilainen vapaakirkko ja *Sámi mišuvdna* toimittavat *Nuorttanaste*-nimistä kristillistä lehteä, joka on vanhin, edelleen ilmestyvä saamenkielinen julkaisu. Nuorille

⁷ Adressin voi allekirjoittaa osoitteessa: http://www.adressit.com/unna_junna_manaidprogramma_bealis_unna_junnan_puolesta.

⁸ *Anáraš*-lehti ilmestyy noin kolme kertaa vuodessa. Sitä toimittaa Ilmari Mattus.

on suunnattu Š-lehti, joka lähetetään ilmaiseksi Norjassa saamen kieltä opiskeleville yläasteikäisille nuorille. Ruotsissa ilmestyvä, nuorille suunnattu lehti *Nuorat* sisältää kirjoituksia sekä pohjoissaameksi että ruotsiksi. Luonnollisesti Norjassa julkaistuilla lehdillä on lukijoita myös Suomen ja Ruotsin puolella, ja kaikissa näissä Pohjoismaissa ilmestyy lehtiä, joissa kirjoitetaan saamelaisien asioista valtakielellä.⁹ Lisäksi Lapin Kansa ryhtyi julkaisemaan saamenkielisiä uutisia vuoden 2012 alusta saatuaan kesäkuussa vuonna 2011 valtioneuvostolta 50 000 euron tuen saamenkielisen aineiston tuottamista varten. Aloitteentekijänä hankkeessa on ollut Rovaniemen saamelaisyhdistys Mii ry.

Yhä enenevässä määrin saamenkielistä aineistoa tuotetaan internetiin. Useiden lehtien, instituutioiden ja saamelaisyhdistysten kotisivuja on tänä päivänä mahdollista lukea myös jollakin saamen kielellä. Esimerkiksi saamelaisien kulttuuri-itsehallintoelimen, Saamelaiskäräjien, kotisivut ovat kaikilla kolmella Suomen saamen kielellä: pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Wikipediaa on mahdollista lukea nyt myös pohjoissaameksi. Pohjoissaameksi Wikipedia-artikkeleita on kirjoitettu tähän mennessä (18.1.2013) yhteensä 7 029. Saamenkielisiä blogikirjoituksia löytyy vielä vähän, mutta saamen kielten, erityisesti pohjoissaamen, käyttö sosiaalisissa mediassa, kuten Facebook-yhteisöpalvelussa, on suosittua.

⁹ Kuten *Ságat*-lehti, *Sámedfolket*-aikakauslehti ja *Inarilainen*.

Suomessa toimii useita saamelaisyhdistyksiä:

Sámi Siida ry
Suomen Saamelaisnuoret ry
Anarâškielâ Servi
Anára Sámišearvi ry
Saa'mi Nue'tt ry
Enontekiön Saamelaisyhdistys ry
Vuotson Saamelaisseura
Rovaniemen saamelaisyhdistys Mii ry
Oulu Sámit ry
City-Sámit ry

ENEMMISTÖSTÄ NÄKYMÄT-TÖMÄKSI VÄHEMMISTÖKSI: KAUPUNKI-SAAMELAISUUDEN SYNTY

Saamelaisien mielletään yleensä asuvan Suomen ja muiden Pohjoismaiden Lapissa sekä Kuolan niemimaalla, alueella, jota saamelaiset itse kutsuvat *Sápmi*-nimellä. Todellisuudessa suuri osa saamelaisista asuu nykypäivänä kaupungeissa. Suuriin kaupunkeihin on syntynyt merkittäviä saamelaisyhteisöjä. Suurimmat nykypäivän saamelaiskeskittymät ovat Oslo, Tromssa, Tukholma ja Helsinki. Oslossa asuu noin 5 000, Tukholmassa 2 000 ja Suur-Helsingin alueella noin 1 000 saamelasta. Suomessa asuu noin 9 000 saamelasta, joista 60–70 prosenttia asuu perinteisen kotiseutualueensa ulkopuolella. Pääkaupunkiseudun lisäksi saamelaisia asuu esimerkiksi Oulussa (noin 600), Rovaniemellä (reilut 500) sekä myös muissa Suomen kaupungeissa.

*Sápmi*n alueelta etelän kaupunkeihin on muutettu ilmeisesti jo parisen sataa vuotta, mutta ennen 1900-lukua muuttoliike etelään oli vähäistä. Enemmässä määrin Suomen saamelaisien muutto Pohjois-Lapista kaupunkeihin alkoi vasta toisen maailmansodan jälkeen koko yhteiskunnassa tapahtuneen rakennemuutoksen yhteydessä. Tuolloin maaseudulta muutettiin kaupunkeihin töihin teollisuuden ja palvelualan palvelukseen, sillä Suomen kehittyvä teollisuus tarvitsi lisää työvoimaa. Suurinta muuttoliike oli 1960- ja 1970-luvuilla.

Maaseudulta alettiin 1900-luvun puolivälin jälkeen yhä enenevässä määrin muuttaa kaupunkeihin myös opiskelun perässä. Yhä useampi nuori saamelainen alkoi kouluttautua korkeakoulussa ja hakea sitä kautta hyvää työuraa. Yliopistoyhteisöjen sisällä alkoi muodostua myös uudenlaisia koulutautuneiden kaupunkisaamelaisien yhteisöjä, joissa haluttiin parantaa saamelaisien asemaa etelästä käsin. Ymmärrettiin, että järjestäytymällä saa oman äänensä paremmin kuuluviin ja sitä kautta voi ajaa paremmin oman yhteisönsä asioita. Kyseisten yliopistoyhteisöjen pohjalte perustettiin ensimmäiset saamelaisjärjestöt, joissa saamelaiset olivat toimijoina. Aiemmin saamelaisien asioita ajaneet järjestöt olivat

lähinnä akateemisesti kouluttautuneiden suomalaisten käsissä. Saamelaisien omien järjestöjen aktivoituessa syntyi moderni Pohjoismaiden rajat ylittävä saamelaisliike, joka oli aktiivisena kehittämässä siteitä myös maailman alkuperäiskansaliikkeeseen.

Muutto kaupunkeihin vaikutti muuhunkin kuin vain harjoitettuihin elinkeinoihin. Monilla alueilla kotiseutualueella saamelaiset olivat enemmistö, ja saamelaisuus oli luonnollinen osa arkipäiväistä elämää. Kaupunkeihin muutettua heistä tuli pieni näkymätön vähemmistö. Uudella paikkakunnalla ei välttämättä löydy toisia saamelaisia, joten kotiseutualueella koettua yhteisöllisyyttä jää moni kaupunkisaamelainen helposti kaipaamaan. On myös tavallista, että ihmiset haluavat peitellä omaa etnisyyttään välttääkseen stereotyyppioille naureskelun ja jopa suoranaisten rasismien. Kaupungeissa luonnollisia oman kielen käyttöympäristöjä on paljon rajatunmuin kuin omalla kotiseutualueella, jossa pohjoissaame siirtyy vielä luonnollisesti seuraaville sukupolville, ja kyläympäristössä on mahdollisuus puhua omaa kieltään. Lisäksi suurena ongelmana on, että kaupungeissa asuville saamelaislapsille ei ole saatavilla juuri mitään oma-kielistä koulupetusta, joka auttaisi osaltaan pitämään yllä kielitaitoa.

Saamelaisjärjestöt ovat osoittautuneet tärkeiksi kaupunkisaamelaisille. Järjestöjen tilaisuuksissa voi tavata toisia saamelaisia, puhua omaa kieltään, kokoontua ja jakaa kokemuksia. Niiden kautta pidetään yllä myös suhteita kotiseutualueella asuviin saamelaisiin. Saamelaisjärjestöjen järjestämät erilaiset tapahtumat, kuten saamelaiskäsityökurssit auttavat pitämään yllä saamelasta identiteettiä ympäristössä, jossa se muuten ei näy.

Markus Juutinen,
Sukukansojen ystävät ry

MÄRÄT SÄPIKKÄÄT

SOPIVASTI MÄRKÄ JA MAUTON OHJELMA

Haastattelussa *Suvi West*

Mistä ohjelmanne nimi tulee?

Ohjelman nimi tulee vanhasta joiusta, jossa petetty mies joi kaa petollisen rakastettunsa. Hän kutsuu naista märäksi säpikkääksi: ”Senkin märkä säpikäs!” Jälkeenpäin selvisi, että joiussa joiattiinkin mädistä säpikkäistä, ei siis märistä. Oli miten oli, Märät säpikkäät on ohjelman nimi ja se sopii meille. Säpikkäät ovat poronkarva stay-upit. Jokainen päätelköön itse, mitä nimellä haetaan.

Olet kotoisin pohjoisesta, Utsjoelta. Oliko vaikea ponnistaa suomalaiseseen media-maailmaan ja televisioon kaukaa Saamenmaalta? Kuinka se onnistui?

Oli se vaikeaa. Mutta televisiomaailmaan on vaikea päästä mistä tahansa. Kun soitin tuotantoyhtiö Tarinataloon ja esitelin säpikäs-idean niin minua ei otettu aluksi tosissaan, koska en ollut tv-maailmassa millään tavalla tunnettu. Minulle sanottiin: ”Ei voi vaan päättää, että haluaa telkkariin, telkkari on jo täynnä tyyppejä, jotka eivät sovi sinne. Keitä te edes

olette? Ja ohjelman ideakin on vanhanaikainen.” Olin kuitenkin sinnikäs ja soittelin ja pyysin katsomaan tekemämme demon. Kun he puolen vuoden kuluttua katsoivat sen niin lähdimmekin samantien Helsinkiin ja Säpikkäistä tuli Tarinatalon tuotanto. Vaikka emme olleetkaan Suomen tv-maailmassa millään tavalla tunnettuja tekijöitä, olimme kuitenkin jo tehneet tv:tä, ja minä esimerkiksi dokumentteja aikaisemmin, eli emme olleet kuitenkaan täysin kokemattomia.

Teet myös dokumentteja, juontotöitä ja olet työskennellyt muun muassa radio-toimittajana. Mitä vinkkejä haluaisit antaa aloitteleville saamelaismedianomille ja -taiteilijoille, jotka haluaisivat luoda uraa media- tai taidealalla?

Uskon, että jokaisella on oma tiensä tekijänä ja siksi on hyvin vaikea suositella omaa tietänsä muille. Mutta jos minun mielipidettäni kysytään, niin sanon, että tähän alaan ei kannata sekaantua, ellei ole muuta vaihtoehtoa. Sillä tarkoitan sitä, että jos on niin paljon paloa ja intohimoa että tekisi tätä työtä vaikka ilmaiseksi, niin sittenhän ei ole muuta vaihtoehtoa.

Tämä ala on paska! Joten harkitkaa tarkasti, haluatteko tätä tehdä työksenne: ala ei ole helppo, ja se nakertaa itsetuntoa ja kukkaroa. Ja nyt puhun nimenomaan vapaan sisällöntekijän työstä, freelancerin ammatista, jossa tulot koostuvat vaikka minkälaisista töistä. Minä kuitenkin rakastan työtäni yli kaiken, vaikka olenkin köyhimys, mutta ajattelen niin, että vapaus saakin maksaa. Olen vapaa tekemään omia, itselleni merkittäviä töitä. Siksi olen ollut freelancer jo vuosia. Uskon myös, että tällä alalla eivät välttämättä pärjää taiteellisimmat ja taitavimmat tyypit vaan sinnikkäimmät ja sellaiset, joilla on jalat maassa. Koko ajan pitää olla keksimässä uusia ajatuksia työllistää ja markkinoida itseänsä ja verkostoitua. Eli neuvoni on: ole sinnikäs, ahkera ja ennen kaikkea nöyrä; edes menestys ei merkitse sitä, että työtilanne helpottuisi.

Olet pohjoissaamelainen komediatähti. Minkälaista on saamelainen huumori ja kuinka se tulee esille Märissä säpikkäissä?

Hmm. Niin, minkälaista on saamelainen huumori? Minkälaista on suomalainen huumori? En haluaisi millään sanoa, että jokin tietty huumori on yhden kansan tyylistä, sillä emme mekään ole homogeeninen kansa, kuten eivät suomalaisetkaan. Uskon, että huumori on henkilökohtainen asia eikä kokonaisen kansan. Märkien säpikkäiden huumori ei ole saamelaista huumoria, vaan se on minun ja Kirsten (Aikio, toinen ohjelman käsikirjoittaja ja esiintyjä) kiero huumorintajuamme.

Mikä on ollut mieleenpainuvuin palaute ohjelmastanne?

Olemme saaneet paljon palautetta, pääsääntöisesti positiivista, mutta myös negatiivista. Positiivisista palautteista minulle on parhaiten jäänyt mieleen se, jonka mukaan Märät säpikkäät on ihan omanlaisensa ohjelma eikä minkään ohjelman kopio. Ohjelman tekijöille se on ehkä yksi parhaimmista palautteista, sillä joskus tuntuu, että tässä maailmassa melkein kaikki on jo tehty ja nähty. Tekijät koittavat aina tehdä jotain uutta. Negatiivisista palautteista mieleen on jäänyt se, kuinka saamelaisina naisina emme saisi käyttäytyä rumasti televisiossa emmekä esimerkiksi iskettä suomalaisia miehiä. Kyseisen palautteen mukaan emme myöskään saisi tehdä mitään, mikä vaarantaisi kansamme maineen.

Voitko kertoa, kuinka saamelaisnainen isketään parhaiten?

Hah-hah! Tällaisia stereotypisoivia kysymyksiä meiltä kysytään koko ajan. Ärsyttää, mutta vika on ehkä meidän oma. Olemmehan me itse pelanneet stereotyyppioilla sarjassamme ja antaneet alkuaikoina haastatteluja, joissa vastailimme mielellämme tällaisiin kysymyksiin. Tässä kaksi erilaista vastausta:

Toimittajan haluama vastaus: Saamelaisnainen isketään nappaamalla saamenvyöstä kiinni. Se on merkki siitä, että nainen on miehen. Miehen pitää olla kova ja määrätietoinen. Jos on paljon poroja ja tulee hyvästä suvusta, niin sekin on plussaa.

Oikea vastaus: Olipas vaan paska kysymys! Kyllä saamelaisnaisetkin ovat yksilöitä, vaikka ei sitä uskota. Yksilöt isketään parhaiten yksilön haluamalla tavalla.

Voitko kertoa jotain paikkakunnastasi?

Olen kotoisin Utsjoen kunnasta, Tenojokilaaksosta. Kotini sijaitsee Tenojoen varrella ja keittiön ikkunasta näkyy Norjan puoli. Paikka on minulle valtavan rakas; se on sielunmaisemani ja ikuinen kotini. Se on mielestäni maailman kaunein paikka ja sinne on aina pakko päästä. Olen myös hieman mustasukkainen kotipaikastani. En mielelläni kutsu sinne vieraita, koska siellä haluan olla vain perheeni kanssa tai yksikseni luonnossa.

Työskentelet nyt pääkaupunkiseudulla. Kuinka olet sopeutunut Helsinkiin?

Saamelaiset ovat perinteisesti jutaava kansa ja pidän itseäni sellaisena ihmisenä, että sopeudun paikkaan kuin paikkaan. Saamelaisen kliseen mukaan koti on sydämessä ja se kulkee aina mukana. Olen asunut siellä sun täällä elämäni aikana ja viihtynyt kaikkialla, mutta loppujen lopuksi palaan aina pohjoiseen. Mielestäni elämä on liian lyhyt murehdittavaksi ja otan aina ilon irti sieltä, mistä se irtoa. Olen siis ottanut ilon irti myös Helsingistä! Olen täällä yltiösosiaalinen, rampgaan kulttuuritapahtumissa ja jumppaan himona. Näitä mahdollisuuksia ei pohjoisessa juurikaan ole!

Tunnistetaanko sinua pääkaupunkiseudulla? Miltä se tuntuu?

Elämäni ei ole juurikaan muuttunut ohjelman jälkeen. Silloin tällöin joku tunnistaa ja tulee juttelemaan, ne kohtaamiset ovat olleet tähän asti mukavia. Yleensä tämä tapahtuu josain baarissa. Minulle tulee joka kerta suurena yllätyksenä se, että joku tunnistaa, tulee juttelemaan ja vielä tykkää ohjelmasta! Olen siitä todella otettu. Arkena kuljen yleensä meikittä ja urheiluvaatteissa ja sitten kyllä nolottaa, jos joku juuri silloin tunnistaa minut ohjelmasta. Mietin, minkä ihmehen näköisenä sitä on oltu televisiossa, kun kerta ihmiset tunnistavat minut, vaikka olen hikinen ja punainen.

Kerro jokin julkkisjuoru.

Apua, en voi! Koska en halua, että minustakaan juorutaan, kun olen sekoillut baarissa. Enkä oikein edes tunne oikeita julkkiksia, viihdyn mieluummin tv- ja elokuvatekijöiden kanssa, jotka ovat kameran takana eivätkä ole millään tavalla julkkiksia. Viihdyn mieluummin Kallion hämyisissä baareissa kuin pintaliitopaikoissa.

Mikä on ärsyttävintä pohjoisessa?

Moni asia ärsyttää, vaikka rakastankin siellä oloa. Ehkä juuri tällä hetkellä ärsyttää se, että ihmisen pitäisi olla siellä niin kova eikä tunteita saisi näyttää. Minä olen todella herkkä enkä omasta mielestäni sovellu siksi saamelaiseen parisuhteeseen. Lisäksi pitäisi olla kaikessa hyvä, kuten käsitoissa, kalastuksessa, kielessä ynnä muussa; ei oikein saa olla huono missään.

Mitä asioita kaipaat pohjoisessa?

Kaipaen useita asioita siellä. Kaipaen perhettäni, luontoa, puhdasta ilmaa, hyvää ruokaa ja laadukkaita raaka-aineita. Kaipaan kieltä ja ihmisiä.

Mikä on lempipaikkasi siellä?

Lempipaikkani on tietenkin koti, mutta en halua kertoa siitä sen enempää. En halua paljastaa lempipaikkojani liian tarkasti, koska en halua, että niihin tulee ketään. En mitenkään erityisesti rakasta turisteja kotiseudullani.

Seuraava tuotantokautenne alkaa huhtikuussa 2013. Mitä on odotettavissa tällä kertaa?

Olemme syventäneet huumoriamme. Miesten jahtaaminen saa nyt hieman jäädä, mutta bileet paranevat. Mukaan tulevat eritteet. Johanna Tukiaisenkaan (arvosteli Märet säpik-käät -ohjelmaa omassa blogissaan) ei tarvitse pettyä, sillä ohjelma tulee olemaan edelleen mauton.

Haastattelu: *Markus Juutinen,*
Sukukansojen ystävät ry

NIMITYKSET SAAMELAINEN JA LAPPALAINEN

Saamelainen (pohjoissaameksi *sápmelaš*) on saamelaisten omakielinen nimitys, jota nykyään käytetään myös suomessa ja muissa vieraissa kielissä (esimerkiksi englannin *Saami* ~ *Sámi*, ruotsin *same* ja niin edelleen). Kaikki saamelaisryhmät ovat käyttäneet itsestään tätä nimitystä, joten se palautuneen kantasaamelaiseen kielimuotoon saakka. Nimi esiintyy myös vanhoissa saamelaisperäisissä paikannimissä Suomessa ja Karjalassa, alueilla, joilla saamelaisia on asunut vuosisatoja sitten. Myös tämä todistaa nimen vanhuudesta ja laajasta levikistä. Esimerkkejä tällaisista paikannimistä ovat muun muassa *Sääminki* Etelä-Savossa ja *Säämäjärvi* Aunuksen Karjalassa. Myös suomalainen maakunnan- ja heimonnimi *Häme* on samaa alkuperää kuin saamelaisten omakielinen nimitys (kyseessä on ilmeisesti hyvin vanha lainasana).

Lappalainen on suomalaisten pitkään saamelaisista käyttämä nimitys. Myös ruotsissa, karjalassa, venäjässä ja muissa maailman kielissä tällainen nimitys (*lapp*, *lop* ja niin edelleen) oli pitkään dominoiva nimitys saamelaisille. Nimen alkuperää ei tarkasti tunneta, mutta luultavasti se on peräisin itämerensuomalaisista kielistä. Alkuperäiseltä merkitykseltään nimitys on saattanut tarkoittaa reunaa tai syrjäistä aluetta ja sittemmin syrjäseutujen asukasta, mutta varmoja ei sen merkityksen kehityksestä olla. Ympäri Suomen on monia *lappi*-elementin sisältäviä nimiä, mutta kaikki tällaiset

nimitykset eivät välttämättä aina viittaa vanhaan saamelais-asutukseen. Nykyisin saamelaiset saattavat pitää nimitystä *lappalainen* loukkaavana, eikä sitä enää juuri käytetä.

Edellä mainittujen nimitysten ohella on skandinaavisissa kielissä, erityisesti norjassa ja tanskassa, käytetty saamelaisista pitkään nimitystä *fin*, joka on samaa alkuperää kuin suomalaisten vieraskielinen nimitys (vertaa ruotsin *Finland* ja niin edelleen). Tästä etnonyymistä tulee myös Norjan Finnmarkin läänin nimi. Saamelaisten nimityksenä *fin* on ilmeisen vanha, sillä se esiintyy vanhimpien skandinaavisten lähteiden ohella jo antiikin ja varhaiskeskiajan lähteissä, niissäkin luultavasti saamelaisiin viitaten. Todennäköisesti nimitys on alunperin tarkoittanut saamelaisia eikä suomalaisia. Nykyään tätä nimitystä ei enää merkityksessä 'saamelainen' missään kielessä käytetä.

Sampsa Holopainen,
Sukukansojen ystävät ry

VIHDOINKIN KOTONA, LAUTTASAARESSA

Haastattelussa *Unna Syväjärvi*

Mistä olet kotoisin?

Karesuvannosta, Enontekiöltä.

Kuinka olet päätenyt Helsinkiin?

Tulin tänne vuonna 2007, töiden ja opintojen perässä. Suuri maailma veti minua puoleensa. Pienestä lähtien olen tiennyt haluavani muuttaa Helsinkiin. Vaikea sanoa, miksi minulla on ollut tällainen tunne. Karesuvanto on kuitenkin pieni kylä, ja nuoresta lähtien olen kaivannut aktiivista elämää... Kokemuksia!

Kerro jotain Karesuvannosta?

Karesuvanto on pieni, 300 ihmisen kylä Enontekiöllä. Kaikki tuntevat siellä toisensa, missä on sekä hyvät että huonot puolensa. Karesuvanto on kaksoiskylä, mikä tarkoittaa sitä, että se jakaantuu sekä Ruotsin että Suomen puolelle. Silta yhdistää nämä puolet.

Mitä kieliä rajakylässä käytetään?

Suomea, ruotsia, saamen kieltä (pohjoissaame) ja norjaa jonkin verran.

Oletko käynyt saamenkielisen koulun?

Olen voinut opiskella saamen kieltä, mutta en saamen kielellä, koska se tuli mahdolliseksi vasta silloin, kun menin yhdeksännelle luokalla.

Mikä on suhteesi saamen kieleen?

Perheeni on kaksikielinen. Valitettavasti en enää puhu pohjoissaamea niin paljon kuin toivoisin, koska olen asunut niin kauan poissa siitä kulttuurista ja kielestä. Suomen kielen asema on perheessämme vahva siitäkin huolimatta, että kummatkin vanhempani ovat saamelaisia.

Mitä asioita kaipaat Karesuvannossa?

Siellä ei ole kiirettä. Yhteisöllisyyttä. Tunturien rauhaa ja luontoa. Jos joku ihminen pyytää kylään täällä Helsingissä, tulee monesti mietittyä, että haluaakohan henkilö oikeasti minut kylään, vai onko se vain jokin kohtelias ele, kun taas Lapissa oikeasti voi vaan mennä kylään eikä tarvitse miettiä, onko tervetullut vai ei. Siellä ei tarvitse olla niin vieraskorea.

Haluaisitko jonain päivänä muuttaa takaisin pohjoiseen?

On se käynyt mielessä, mutta pelkkä ajatuskin masentaa. Kun ei siellä vaan ole ikäisiäni ihmisiä ja kaamoskin on niin pelottavaa. Kuinka siitäkin mahtaisi selvitä?

Mikä Karesuvannossa on haastavaa?

Pimeys. Aina on pimeää! Talvella, kun menee kouluun on pimeää ja kun tulee sieltä, on jälleen pimeää. Ja kesällä sääsket tekevät minut hulluksi! Se jatkuva ininä korvassa ja kutina ja pistely on sietämätöntä, eikä sille voi tehdä mitään.

Oletko tutustunut muihin pääkaupunkiseudun saamelaisiin? Missä?

Kyllä olen. HESETA:n (Helsingin seudun Seta ry) järjestämissä prideissa olen törmännyt sattumoisin pariin saamelaisnaiseen, joiden kanssa olen ystäväystynyt.

Kuinka saamelaisuutesi tulee esille omassa arjessasi?

Joskus vaatetuksessa, esimerkiksi saamen asusteissa. Etunimeni Unna herättää usein huomiota: moni saattaa jo arvata, että olen kotoisin Lapista. Aika vähän saamelaisuus tulee loppupeleissä esille. Sitä vaan on. En mä ala eritellä, että tämä on suomalainen ja tämä on saamelainen minäni, olen molempia koko aika. Välttämättä en itse huomaa, että jos mä korostan omaa suomalaisuuttani tai saamelaisuuttani. Periaatteessa olen sitä mitä olen. Se, mikä jollekulle voi näyttäytyä erilaisena, on minulle itsestäänselvää.

Kun kerrot omista saamelaisista juuristasi, minkälaisiin reaktioihin olet törmännyt?

Pääsääntöisesti ihmiset ovat positiivisesti kiinnostuneita ja ovat halunneet enemmän tietää kielestä ja kulttuurista. Yleisin kysymys koskee Unna-nimeä: Mitä se tarkoittaa? Onko teillä poroja, sähköä, internetiä? Moni kyselee ”lapinvaatteista” ja noituuteen liittyvistä asioista. Minun korvaan nämä kysymykset kuulostavat vitseiltä, ne huvittavat. Koska pitkin Suomea elämme hyvin samanlaista arkea.

Onko suomalaisilla mielestäsi riittävästi tietämystä saamelaisista?

No ei kyllä ole. Varsinkin siihen nähden, kuinka vanha saamelaiskulttuuri on Suomen historiassa. Saamelaisuus kun ei ole mikään uusi juttu täällä. Näkyvyys on erittäin heikkoa etelässä. Pääkaupunkiseudun alue on niin laaja; kulttuuri ei näy, koska asumme täällä niin hajallaan.

Kuinka tietämystä saamelaisista voitaisiin lisätä?

Esimerkiksi tapahtumilla. Yleistä näkyvyyttä Helsingissä täytyisi lisätä, ehdottomasti. Media on tässä suuressa roolissa. Olisi myös tärkeää mennä mukaan jonkin saamelaisjärjestön työhön.

Minkälaisia eroavuuksia näet suomalaisen ja saamelaisen kulttuurin välillä?

Muhun on kaikkein eniten vaikuttanut se yhteisöllisyys, johon olen kasvanut. Pääkaupunkiseudulla on paljon vaikeampi verkostoitua ja saada läheisiä ystäviä. Minun on vaikea sanoa, että kuinka saamelaisuus ja suomalaisuus eroavat toisistaan, koska melkein kaikki läheiseni ovat saamelaisia. Sukulaiset ja perhe ovat pitäneet tiukasti kiinni yhteisöstä, jossa kukaan ei yksin pärjää. Suomalainen kulttuuri on paljon etäisempi. Etäisyys on ollut mulle melkein kulttuurishokki.

Onko Helsingissä vaivatonta ylläpitää saamelaista identiteettiä?

Koska en erottele omaa identiteettiäni, niin en koe sitä vaikeana, mutta tietenkin kulttuurin ylläpito näissä olosuhteissa on haastavaa. Siellä, missä on enemmistöä, on aina sulautumisen vaara.

Mitkä ovat mielestäsi tämän päivän saamelaisen kulttuurin haasteita?

Kieli on ehdottomasti. Kouluihin on tullut saamen kielellä opetusta, mikä on hieno juttu. Länsimaalainen kulttuuri on kovin erilaista kuin esimerkiksi perinteinen saamelainen tapa jutata, jota ei enää harjoiteta.

Mistä asioista pidät eniten saamelaisesta kulttuurissa?

Mä tykkään siitä yhteisöllisyydestä ja maanläheisyydestä. Ajattelutapakin on erilainen: elämä jatkuu kaikkialla. Mikä oikeastaan on saamelaisuutta? On hyvin vaikea erottaa itseltään suomalaista ja saamelaista puolta.

Mikä on lempipaikkasi Helsingissä ja miksi?

Koti Lauttasaarella. Olimme pitkään haaveilleet vaimoni kanssa muutosta Lauttasaareen, josta hän on kotoisin. Täällä on hyvä ja turvallinen olo.

Mikä on lempipaikkasi pohjoisessa ja miksi?

Metsä jossakin joen tai järven rannalla. Sitä kaipaen eniten.

Haastattelu: *Helga Siljander,*
Sukukansojen ystävät ry

NAIMISISSA TOISEN ROMANIN VAI TOISEN SAAMELAISEN KANSSA?

Haastattelussa *Martti ja Malla Laiti*

Martti ja Malla, kuinka tapasitte toisenne?

Malla: Tapasimme vuonna 2003 yhteisen tuttavan kautta. Hän sanoi: ”Te olette molemmat niin ihania ja avoimia, että teillä voisi synkata!”

Mikä on suhteenne omiin vähemmistö-kieliinne: pohjoissaameen sekä romanikieleen?

Martti: Pohjoissaame on äidinkieleni, suomen opin vasta kansakoulussa Karigasniemellä.

Malla: Romanin kieli ei ole enää äidinkielen asemassa Suomessa. 1980-luvulla olen ollut romanikielen kurssilla, jolloin opin sitä. Ennen sotia romanikieltä puhuttiin enemmän, mutta evakon jälkeen tilanne muuttui. Tänä päivänä romanit ovat ymmärtäneet, että kieli säilyy vain puhumalla. Ymmärrän kieltä hyvin, mutta harvemmin voin sitä puhua.

Minkälainen kokemus Lappi on romaninäkökulmasta?

Malla: Saamelainen yhteisöllisyys on samanlaista kuin romaniyhteisössä. Vastaanotto tuntuu aidolta.

Voisitteko kuvitella muuttavanne pohjoiseen jonain päivänä?

Malla: Olen suuren perheen lapsi, ja kaipaen ihmisiä paljon ympärilleni. Toiveena ja haavenani olisi, että eläkkeellä voisimme matkustella ja pysytellä siellä, missä milloinkin haluamme. Yksi syy, miksi olemme pääkaupunkiseudulla, on työni aluehallintovirastossa Helsingissä. Haluan myös olla siellä, missä lapseni ovat.

Martti: Minä kyllä voisin kuvitella muuttavamme pohjoiseen, mutta ehkä se olisi vaikeaa, koska täällä olemme totuneet ihmisiin ja Lapissa olisi vähemmän ihmisiä ympärillä.

Mitä kautta olette tutustuneet muihin pääkaupunkiseudun saamelaisiin ja romaneihin?

Malla: Minä olen tuntenut pääkaupunkiseudun romanit jo entuudestaan, ennen kuin muutin tänne. Kotikyläni Kiuruvesi on toiminut eräänlaisena keskuspaikkana, jossa on vierailut paljon romaneja.

Martti: Myös minulla on ollut täällä omat tuttavani. Lisäksi City-Sámit yhdistyksen tapahtumien kautta olen tutustunut uusiin ihmisiin.

Olette molemmat näkyvästi esille niin saamelais- kuin romaniasioissa. Missä järjestöissä vaikutatte?

Malla: Minä vaikutan jo töiden puolesta eri työryhmissä ja järjestöissä, kuten Romano Missio ry:ssä sekä Elämä ja Valo ry:ssä.

Martti: Minä olen toiminut City-Sámit ry:ssä sekä MRG:ssä (Minority Rights Group International), joka toimii ulkoasian-

ministeriön alaisuudessa. Kuulun MRG:n hallitukseen. Järjestön tavoitteena on edistää vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeuksia sekä keskinäistä yhteistyötä. Järjestössä toimiminen on avartanut silmiäni näkemään eri kulttuurien moninaisia tilanteita.

Ovatko mielestänne asenteet saamelais- ja romanikulttuuria kohtaan muuttaneet jollain tavalla viime vuosikymmenten aikana?

Malla: Suhtautuminen romaneihin on muuttunut, ja näkyvyys on lisääntynyt. Ennen romaneja ei edes välttämättä no-
teerattu virallisissa tahoissa. Viranomaisyhteydessä romani tulee nykyään nähdä. Kadunmiehen näkökulmasta ennakkoluulot elävät edelleen. Jossain mielessä rasismi saattaa olla jopa voimistunut, vaikka kaikkialla puhutaan monikulttuurisuudesta. Mutta viranomaisyhteydessä romanien kohtelu on parantunut. Nykyään osataan huomioida romanikulttuurin erityispiirteitä paremmin kuin menneinä vuosikymmeninä. Suomessa asuu noin 10 000 romania.

Martti: Minusta asenteet ovat muuttuneet positiivisempaan suuntaan. Näkyvyys on lisääntynyt ja oikeudet parantuneet. Suomalaiset ovat kansainvälistyneet, millä on ollut positiivinen vaikutus saamelaisiin.

Kuinka kulttuurinne tulevat esille arjen elämässänne?

Malla: Romanikulttuurin arki poikkeaa suomalaisesta arjesta, koska noudatamme häveliäisyy- ja puhtaustapoja. Esimerkiksi ei ole soveliasta olla pelkissä alusvaatteissa kotosalla. En koskaan istu vanhan romanin viereen. Puhtaustapana ruokakasseja ei saa laittaa lattialle, koska lattiat ovat likaiset. Pyykkiä pestään paljon ja koti pidetään puhtaana. Toisaalta ajatusmaailma on niin monin tavoin samankaltainen saamelaisen ajatusmaailman kanssa, että usein tuntuu, että olisin naimisissa toisen romanin kanssa!

Martti: Ja minä puolestaan syön kaikki lihat luista! Poronlihat ja kaikki. Jos meillä olisi koira, se kuolisi nälkään, koska meillä ei olisi sille mitään ylimääräistä ruokaa. Saamelaisuudessa korostuu yhteisön tärkeys ja meillä onkin voimakas yhteys muihin saamelaisiin ja romaneihin.

Malla: Niin, ja myöskin saamelaisuuden arvostaminen, sekin on arvo.

Martti: Niin, ja tietenkin lapinpuvun käyttö juhlissa. Sitä käytän aina, kun mahdollista, parhaimmillaan vaikka päivittäin!

Kun kerrotte omista juuristanne, minkälaisiin reaktioihin törmäätte?

Malla: Romaneita edelleen karsastetaan. Muistan aina, kuinka pienenä sain kerran kuulla: ”En mä voi sun kanssa leikkiä, koska oot mustalainen!” Sitten isäni kertoi minulle romanien historiasta, ja se helpotti. Hän sanoi, että sydän on ihmisen mitta. Ilman romanipukua minua ei välttämättä tunnusteta romaniksi, mutta on minut poliisilaitoksellekin viety, koska on kuviteltu, että olemme kaikki rikollisia. Romaniviittaa kantaa mukanaan niin kauan, kunnes toinen näkee minut yksilönä. Olenkin normaali! Olen kuullut elämäni varrella moninaisimpia kysymyksiä, kuten: ”Syötekö te samaa ruokaa niin kuin kaikki muutkin?”, ”Kuuluuko puukko teidän asuun?”, ”Varastaako kaikki romanit?”, ”Miksi te olette työtä

vieroksuvia?” Minä olen tähän kysymykseen vastannut, että työn saanti voi olla vaikeaa, koska usein ei ole riittävästi kontakteja. Yleensä asenteet lievenevät, kun ihmisille kerrotaan romanikulttuurista.

Martti: Kansakoulussa, asuntolassa, joutui seisomaan koko yön rangaistukseksi siitä, jos oli puhunut saamen kieltä. Nykyään saamelaisia kohtaan on paljon positiivista kiinnostusta. Ihmiset eivät ehkä hahmota minua saamelaiseksi, jos en käytä lapintakkia. Lapinpuvulla on positiivinen symboli.

Malla: Minua melkein ärsyttää, kun joku joskus kysyy, onko sillä (lapinpuvulla) jotain merkitystä. Tietenkin sillä on merkitystä!

Onko mielestänne suomalaisilla riittävästi tietämystä saamelaisista ja roma-neista?

Martti: Ei ole. Esimerkiksi ihmiset, jotka käyvät Lapissa, eivät välttämättä ole edes tekemisissä paikallisten saamelais-ten kanssa.

Kuinka tietämystä voitaisiin lisätä?

Martti: Median kautta. *Odđasat* voitaisiin esittää kunnon aikaan, nythän lähetys tulee yöllä! Moni ihminen on sanonut minulle, että he ovat katsoneet ohjelmaa. Oppikirjoissa on hyvin vähän tietoa vähemmistöistä.

Malla: Osa työtäni on luennoida Suomen romaneista virkamiehille ja eri ammattitaitoisille henkilöryhmille. Tehtäväni on kouluttaa heitä kohtaamaan työssään romanin. Olen onnistunut, kun virkaihminen alkaa nähdä romanin yksilönä.

Minkälaisia samankaltaisuuksia näette saamelaisen ja romanikulttuurin välillä?

Malla: No tietenkin yhteisöllisyys, vähemmistöön kuuluminen sekä samanlaiset kokemukset historiassa.

Martti: Ja arvomaailma, johon kuuluu esimerkiksi vanhus-ten kunnioittaminen.

Onko pääkaupunkiseudulla haastavaa vaalia kulttuurejanne?

Martti: Se on haastavaa esimerkiksi siksi, että meiltä puuttuu kokonaan oma tila, jossa kokoontua.

Malla: Pääkaupunkiseudulla on romaneja enemmän kuin muualla, joten yhteisöllisyys on säilynyt. Perhe ja suku pitävät huolen jäsenistään.

Mikä on lempipaikkanne pääkaupunki-seudulla ja miksi?

Malla: Koti! Parasta on, kun navigaattorissa lukee ”koti”! Koti on niin ihana, ja meillä on aivan ihana piha! Koti on siellä, missä on rakkaat läheiset. Minusta on ihanaa, että Martti tykkää minun perheestäni ja toisinpäin.

Haastattelu: *Helga Siljander,*
Sukukansojen ystävät ry

ČSV - HENKEÄ YLIOPISTON KÄYTÄVILLÄ

Haastattelussa *Joni Saijets*

Olet kotoisin Utsjoen Karigasniemeltä. Miksi muutit Ouluun?

Tulin Ouluun opintojen perässä. Tällä hetkellä opiskelen saamen kieltä pääaineenani ja suoritan aineen opettajan pätevyyttä. Olen pyrkinyt kasvattamaan yliopistossa ollessani omaa yleistietoani maailmasta. Olen opiskellut muun muassa fysiikkaa, kemiaa, elokuvatutkimusta, kirjallisuutta, saamelaista kulttuuria sekä kasvatustiedettä. Giellagas-instituutissa saamen kieli ja saamelainen kulttuuri ovat eri pääaineita. Saamen kielen puolella sekä kandityö että pro gradu kirjoitetaan saamen kielellä.

Miksi saamelaisen täytyy opiskella saamea?

Samasta syystä kuin suomen kielellekin tarvitaan opettajia ja kielentutkijoita. Äidinkielen opettajilla on suuri vastuu. Kieli ei ole pelkkä kieli, vaan se on myös kulttuurin ja yhteisön peili. Kielenopettaja loistaa, kun hän pystyy synnyttämään ymmärrystä ja tulkintaa. Miespuolisia päteviä kielenopettajia on alalla aivan liian vähän.

Kun valmistut, minne menet töihin?

Idealistina lähtisin sinne, missä minua eniten tarvittaisiin: Utsjoelle, Inariin tai Enontekiölle. Voisin opettaa lukiossa, joten siinä mielessä Utsjoen saamelaislukio voisi olla todennäköinen vaihtoehto. Filosofian maisterina pedagogiset opinnot suoritettuani voisin opettaa myös esimerkiksi yliopistossa tai Kautokeinossa, Saamelaisessa korkeakoulussa (virallinen nimi pohjoissaameksi *Sámi allaskuvla*).

Nyt asut kuitenkin Oulussa. Viihdytkö siellä?

Olen löytänyt erilaisia ympäristöjä, ihminen kyllä keksii vapaa-ajan tekemistä. Toisin sanoen tekemistä kyllä on. Olin mukana perustamassa Giekua (Oulun yliopiston saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opiskelijoiden ainejärjestö).

Ainejärjestön ajatuksena on kerätä yhteen Oulun yliopistossa opiskelevat saamelaiset. Tosin meitä on vain kourallinen.

Koetko olevasi eksoottinen kaupunkiympäristössä?

Ajoittain koen ja ajoittain olen kuin kuka tahansa muu. Siinä on omat hyvät ja huonot puolensa. Saamelaisuutta olen halunnut tuoda näkyvästi esille. Ihmiset eivät ole useinkaan kovin syvällisesti kiinnostuneita kulttuuristamme. Moni on enemmänkin kiinnostuneita faktoista kuin ihmisistä. Eräänä saamelaisten kansallispäivänä (6.2.) pistimme Oulussa saamenpuvut päälle. Meillä oli todellinen ČSV-vuoigŋa! Jopa yliopiston työntekijät heräsivät. Yliopiston käytävillä saamenpuku toimi katseidenkääntäjänä. Silloin minulta kysyttiin: ”Oletko aito?”

Mikä ihmeen ČSV-henkei?

”Alusta saakka radikaali saamelaisliike pyrki luomaan symboleita omalle yhteisyydelleen. Niitä olivat jo 1960-luvun lopulta lähtien joikumusiikki, saamenpuku ja valtaväestöjen julkisuudessa käytetyt saamenkieliset lainat, kuten samisk- tai saamelainen-sanan johdonmukainen käyttö. Eräs tunnetuimmista ’salaisista merkeistä’ oli iskevä ČSV-kirjainyhdistelmä, kuvitellulle yhteisölle sopiva identifioimistunnus, josta saamenmieliset tunsivat toiset samanmieliset. Sirman kirjallisuusseminaarissa 1972 Anders Guttormsen esitti keksimänsä symbolin osallistujille, joiden piti keksiä sille merkityksiä. Suosituin merkitys oli ’čájehehket sámi vuoiŋŋa’ (näyttäkää saamen henkeä), mutta jokainen sai kehittää sille oman sisältönsä. ČSV-merkki oli verrattavissa esimerkiksi Yhdysvaltain mustien panttereiden musta hanskas -symboliin, mutta se oli tätä rauhanomaisempi ja jous-tavampi.”

Veli-Pekka Lehtola & Anni-Siiri Länsman Kalevalaseuran vuosikirjan 2012 artikkelissa

Mitä kysymyksiä sinulta on kysytty saamelaisista ”etelässä”?

Minulta on kysytty muun muassa: ”Asutko iglussa?”, ”Onko pohjoisessa jääkarhuja?” ja ”Asutko oikeassa talossa?”. Suomalaiset tai ne, jotka kyselevät joutavia ovat mielestäni lantalaisia – tietämättömiä. ”Onko sulla poroja? Montako?”. Mikäli saamelainen harjoittaa poronhoitoa pääelinkeinonaan, on porojen lukumäärän kysyminen todella työkeä. Se on lähes sama asia kuin kysyisi suomalaiselta: ”Paljonko sinulla on rahaa pankkitililläsi?”

Haluaisitko jatkaa poronhoitajana?

En ainakaan päätoimisesti, koska sillä tienaa huonosti. Toisaalta voin kuitenkin auttaa perhettäni poronhoidossa, kun olen pohjoisessa. Muutokset ovat alalla valtavia; se ei ole enää kannattavaa tänä aikana. Isäni sanoi minulle jo pieneenä, että minun ei kannata poronhoitoa enää tulevaisuudessa jatkaa, joten hän kehotti minua opiskelemaan.

Koetko muutokset poronhoidossa surullisina?

Sekä että. Yksi hyvä puoli on se, että nykyään on helpompi laiduntaa poroja teknisen kehityksen ja moottorikelkan myötä. Nuoremmat poronhoitajat eivät enää valitettavasti tunne poronhoitoon liittyvää sanastoa, koska eivät tunne poroa tarpeeksi: porojen kanssahan ei enää samalla tavalla eletä kuin ennen. Ihmiset eivät myöskään tunne enää maaston nimistöä, kuten aikaisemmin. Itse tunnen korkeintaan neljäosan siitä, mitä isäni vanhempana poronhoitajana tuntee.

Entä koetko saamelaisen yhteisön ja elämäntavan muutokset haikeina?

Vain muutokset ovat tässä elämässä pysyviä. Mikään ei ole niin varmaa kuin muutos: kulttuurit ja kielethän muuttuvat jatkuvasti. Ihmiset liikkuvat enemmän, mikä näkyy muun muassa siinä, ettei ihminen välttämättä enää tunne paikkaa, johon on syntynyt, kun sinne kerran palaa. Yhteiskunnan vaatimukset ovat kovia, eikä mikään lepää pelkästään yhden ihmisen harteilla. Toivoisin kulttuurin olevan elävä. Saamelainen rakentaa koko ajan identiteettiänsä muuttuvassa maailmassa.

Mitkä ovat tärkeimmät elementit sinulle saamelaisessa kulttuurissa?

Kieli, luonto ja saamenpuku. Usein puhutaan saamelaisista yhtenä kansana, vaikka jokainen on yksilö ja ajattelee eri tavalla.

Mikä on lempipaikkasi Oulussa?

No ehdottomasti Never Grow Old ja Oulun torinranta sekä yliopisto ja kaupungin pääkirjasto. Neveri (Never Grow Old) on outojen hippien paikka. Aiemmin kysyit, olenko eksoottinen, no Neveri on se paikka, josta voi löytää vielä eksoottin-

sempia ihmisiä kuin minä! Sitten on koko Oulun kaupungin pyöräilyverkosto tietysti. Olen innokas pyöräilijä, ja Oulussa on hyvät kulkuyhteydet. Se on tärkeää, kun en kerran omista autoa. Myös yliopistossa viihdyn hyvin. Oulusta on vaikea löytää niinkään luonnonläheistä lempipaikkaa, onhan se kuitenkin kaupunki ja luonto on minulle tärkeä. Oulun ruokapaikoista sen verran, että eräs tuttavani, joka on bosnialainen, omistaa Grilli Swing -nimisen paikan. Sieltä saa kaupungin parhaat hampurilaiset bosnialaisin maustein. Vaikka syön vain kerran kuussa tai kerran kahdessa kuussa hampurin, niin se on kyllä ehdottomasti paras hampurilaispaikka Oulussa, ellei koko Suomessa!

Kuinka saamelaisuutesi tulee esille kaupunkiarjessasi?

Eniten se näkyy kokkailussani. Syön saamelaisia raaka-aineita: poroa, lohta, hilloja, mustikoita, puolukoita ja niin edelleen. Kerran vaihto-oppilaskaverini ihmetteli tosissaan sitä, kuinka käsittelin sujuvasti raakaa lihaa; leikkasin ja suikaloin sitä. Eräs toinen vaihto-opiskelija huudahti kovaan ääneen, kun näki mitä minulla on pakastimessa: ”*You have Lapland in your freezer!*”

Mikä on lempipaikkasi pohjoisessa?

Sparasuoiguika (Sparasuoikoski) ja siellä sijaitseva kesämökkimme, joka on kosken rannalla. Kosken yläpäässä on suvanto, ennen kuin koski muuttuu joeksi. Sieltä näkymät ovat rauhallisen huikeat! Kalastaessani ja kosken pauhatesa näen siellä Nuvvuksen Ailigas-tunturin, sivuilla Suomen ja Norjan puolen tunturit. Olen kalastellut siellä paljon lapsena ja nuorena. Juuri siinä kohdassa näkyy ja kuuluu kosken pauhu, mutta siinä kohdassa ei käy virta... Sitä on vaikea kuvailla kenellekään. Siellä on monenlaista eläimistöä. Se on niin rauhallista, siellä ei ole kiire mihinkään eikä tarvitse miettiä mitään, kun voi vaan kuunnella luonnon ääniä... Näen ja kuulen siellä luonnon uskomattoman monimuotoisuuden. Erityisesti se koski on kiehtova: siinä ei ole voimaa, mutta silti kuulen sen.

Haastattelu: *Helga Siljander*,
Sukukansojen ystävät ry

SAAMELAISTEN HISTORIA SUOMESSA

Saamelaiskieliä puhuvia etnisiä ryhmiä on asunut nykyisen Suomen alueella esihistoriallisista ajoista alkaen. Vaikka nykyinen saamelaisalue sijaitsee Suomen pohjoisimmassa osassa, on saamelaiskieliä puhunutta ja saamelaisina pidettävää väestöä asunut huomattavasti etelämpänä. Laajimmillaan lähes koko nykyisen Suomen alue on kuulunut saamelaiskielten puhuma-alueeseen.

Tämän artikkelin tavoitteena on antaa yleiskuva saamelaisten historiasta Suomessa esihistoriallisista ajoista nykypäivään. Mitään uutta tietoa se ei tarjoa, vaan se pyrkii kokoamaan yhteen ja tiivistämään aikaisempaa tutkimustietoa ja esittämään sitä yleistajuisessa muodossa aiheesta kiinnostuneille lukijoille. Artikkelin keskittyy julkaisun aihepiiriin huomioiden saamelaisten historiaan nimenomaan nykyisen Suomen alueella.

Saamelaiskielten ja saamelaisen kansan syntyyn eli *etnogeneesiin* liittyy epäselvyyksiä, ja tutkijoilla on asiasta eriäviä näkemyksiä. Vaikka artikkeli käsittelee saamelaisten historiaa, on tässä luotava katsaus myös saamelaiskielten syntymisen alkuvaiheisiin, sillä kielihistorian kautta voidaan hahmottaa myös kieliyhteisön etnistä historiaa. Kielihistorian merkitys on tärkeä erityisesti puhuttaessa ajasta, jolta kirjallisia lähteitä ei ole. Toisaalta täytyy muistaa, ettei kielen ja kansan historia suinkaan aina seuraa samoja kehityspolkuja, vaan historian saatossa kielet voivat eri tavoin levitä etniseltä ryhmältä toiselle ja kansat voivat sulautua toisiinsa.

Saamelaiskielet kuuluvat *uralilaiseen* eli *suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan*. Saamen kielet ovat siis sukua suomalaiselle, mutteivät kuitenkaan niin läheistä sukua, että suomalainen ja saamelainen ymmärtäisivät toistensa kieliä ilman opiskelua. Perinteisesti kielitieteilijät ovat katsoneet saamelaiskielten ja *itämerensuomalaisten kielten* (suomi ja sen läheisimmät sukukielet eli karjala, vepsä, inkeroinen, vatja, viro, eteläviro ja liivi) palautuvan yhteiseen kantakieleen, niin sanottuun *suomalais-saamelaiseen kantakieleen* tai vanhahtavalta nimitykseltään *varhaiskantasuomeen*. Viime vuosikymmeninä monet suomalais-ugrilaiden kielten tutkijat ovat kuitenkin suhtautuneet tämän suomalais-saamelaisen kantakielen olemassaoloon epäillen. Heidän mukaansa saamelaiden ja itämerensuomalaisten kielten läheiset yhtäläisyydet ovat pikemminkin pitkäaikaisten kontaktien tulosta. Teoriaa sotkee myös mordvalaiskielten suhde saameen ja itämerensuomeen, sillä myös tämä uralilaisten kielten haara on monilta osin lähellä kumpaakin edellä mainittua kielihäaraa. Toisaalta myös suomalais-saamelaisen kantakieliteorian puolesta on esitetty vakuuttavia väitteitä.

Oli kumpi teoria tahansa oikea, kuuluu saame kuitenkin suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan, ja vaikka suomen ja saamen erityinen läheisyys johtuisi pelkistä myöhäisemmistä kontakteista, on saame monella tapaa läheisempi kielimuoto suomalaiselle kuin vaikkapa unkari tai muut etäisemmät suomalais-ugrilaiset kielet. Saame ja itämerensuomi jakavat runsaasti yhteistä sanastoa sekä joitakin äänne- ja muoto-opillisia innovaatioita.

Varhaiskantasuomiteoriaan hyvin sopiva mutta ilmeisesti vanhentunut selitys saamelaisten ja samalle itämerensuomalaistenkin synnylle on, että varhaiskantasuomea puhuttiin Suomenniemellä jo kivikaudella. Tämän teorian mukaan etelässä rannikon läheisyydessä eläneet varhaiskantasuomen puhujat joutuivat balttilaisten ja germaanisten kielten voimakkaan vaikutuksen alaiseksi, ja tämän seurauksena rannikon ja sisämaan kielimuodot alkoivat eriytyä toisistaan. Rannikon kielestä kehittyi kantasuomi eli itämerensuomalainen kantakieli, sisämaan kieli puolestaan kehittyi kantsaameksi. Tämä selitys on kielihistorian valossa kuitenkin ongelmallinen.

Kantasaamelaisen kielimuodon puhuma-alueesta on esitetty erityisesti nykyisin myös muita näkemyksiä, ja voi hyvin olla, että kantsaamea on puhuttu pronssi- ja rautakaudella Etelä-Suomessa, jonne kantasuomi on saapunut vasta myöhemmin Baltiasta. Koska saamelaiden paikannimien levikki ulottuu idässä jopa Äänisjärven eteläpuolelle saakka, pidetään nykyisin mahdollisena, että kantsaamen puhuma-alue olisi sijainnut varsin idässä. Luultavaa on, että kantsaamen puhuma-alue on ollut varsin suppea ja sijainnut kohtalaisen etelässä, koska saamelaiskielissä on paljon vanhoja germaanisista lainasanoja, jotka voidaan palauttaa kantsaamen tasolle asti.

Saamelainen kielialue laajeni myöhemmin nykyiseen Pohjois-Suomeen, jossa se sulautti alleen alueen vanhoja kielimuotoja. Näiden muinaiskielten puhujat siis ryhtyivät puhumaan saamea ja sulautuivat saamelaisiin. Saamelaiskielissä on runsaasti alkuperältään tuntematonta ei-suomalais-ugrilaista sanastoa, joka on todennäköisesti saatu juuri näistä nyt jo kadonneista muinaiskielistä.

Oli kantsaamen ja kantsuomen syntyhistoria millainen tahansa, voidaan karkeasti sanoa, että nykyisen Suomen eteläosissa ja rannikolla puhuttiin viimeistään rautakaudella itämerensuomalaista kieltä, josta nykyinen suomen kieli polveutuu, kun taas sisämaa oli kantsaamen ja myöhemmin yksittäisten saamelaiskielten puhuma-alue. Rautakauden ja keskiajan mittaan suomalainen asutus työntyi Pohjanlahden rannikkoseuduille ja syvemmälle sisämaahan Hämeeseen ja Satakuntaan. Samoihin aikoihin Laatokan alueella syntyneen muinaiskarjalaisen kielimuodon jatkajat eli karjalaisten ja savolaisten esi-isät muuttivat hiljalleen Etelä-Karjalaan ja Etelä-Savoon sekä keskiajan lopulla myös nykyiseen Pohjois-Karjalaan. Suurin osa nykyisestä Suomesta oli kuitenkin läpi koko keskiajan saamenkielistä aluetta. Suomalaiset ja karjalaiset erämiehet tosin käyttivät saamelaisalueita metsästys- ja kalastusalueinaan. Saamelaiset joutuivat myös suomalaisten ja karjalaisten verotuksen kohteeksi: historiallisista lähteistä tuttu on erityisesti Pohjois-Suomessa ja -Ruotsissa toiminut *birkarlar*-liike, jonka järjestelmän puitteissa suomalaiset talonpojat verottivat saamelaisia ja kävivät kauppaa näiden kanssa.

Vielä keskiajan lopulla eli noin vuonna 1500 jKr. suuri osa nykyisen Suomen alueesta oli saamelaiden asuttamaa. Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa ryhtyi 1500-luvun puolivälistä alkaen ajamaan voimakasta asutuspoliittikkaa, jonka tavoitteena oli saada erämaat tiukemmin kruunun valvontaan ja tuoda valtiolle lisää verotuloja. 1500- ja 1600-luvuilla erityisesti savolaiset työntyivätkin ekspanstiivisesti vanhoihin ”erämaihin”, jotka olivat siis saamelaiden perinteisiä asuin-alueita. Näinä aikoina suurin osa Pohjois-Savosta, Keski-Suomesta ja Kainuusta sekä osa Pohjanmaasta sai pysyvän suomenkielisen asutuksensa. Siihen asti kyseiset alueet olivat pääasiassa olleet saamelaiden asuttamia.

Toisin kuin aiemmin luultiin, eivät saamelaiset luultavasti ainakaan suurissa määrin siirtyneet suomalaisten

ja karjalaisten ekspansoiden tieltä pohjoisemmaksi vaan sulautuivat maanviljelyä harjoittaviin suomalaisiin omakseen vähitellen näiden kielen ja elinkeinon. Arkeologia ei nimittäin tue käsitystä saamelaisväestön laajamittaisesta vetäytymisestä pohjoiseen, vaan nykyaikaisen juuret niin Etelä- kuin Pohjois-Suomessakin palautuvat tuhansien vuosien taakse; eteläistä Suomea asuttava väestö on siis historian saatossa vaihtanut kielensä saamesta suomeksi. Erityisen voimakasta assimilaatio lienee ollut Savossa. Asiakirjalähteissä esimerkiksi Savosta mainitaan ”lappalaisia” asuneen siellä vielä 1600-luvulla.

1600-luvun lopulle asti Lappi oli suojattu erityisellä lapinrajalla, jota eivät suomalaiset uudisasukkaat saaneet ylittää. Uudisasukkaita jopa rankaistiin rajan ylittämisestä. Vuosina 1673 ja 1693 kuitenkin Ruotsin kuningas Kaarle IX salli uudisasutuksen myös Lapinrajan pohjoispuolelle erityisellä Lapinmaan asutusta koskevilla plakaateilla. Plakaattien varsinaisena tarkoituksena ei ollut saamelaiden asuinalueen kolonisointi, sillä maanviljelyä harjoittavien uudisasukkaiden ja pyyntikulttuurista elävien saamelaiden ajateltiin voivan elää rinnakkain.

1600-luvulta alkaen suomalainen uudisasutus siis työnty metsäsaamelaiden alueelle. Nykyisen Lapin läänin alueen lounaisosiin (Tornion- ja Kemijokilaaksoon ja Rovaniemen alueelle) oli suomalainen talonpoikaisasutus saapunut jo aiemmin keskiajalla, mutta suuri osa nykyistä Lappia sekä Kuusamo saivat suomalaisasutuksensa 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla, pohjoisimmat alueet vastaa 1700–1800-lukujen vaihteessa. Kuten myös eteläisempien alueiden saamelaiden osalta oli laita, myös Itä-Lapin ja Kuusamon perinteisiä pyyntielinkeinoja harjoittaneet metsäsaamelaiset sulautuivat suomalaisiin maanviljelijöihin 1600–1700-lukujen mittaan. Sulautumista edesauttoi elinkeinon muutos: saamelaiset perustivat tiloja ja ryhtyivät itsekin ”uudisasukkaiksi” eli maanviljelijöiksi. Uudisasukkaiden ja saamelaiden elinkeinot eivät siis optimismista huolimatta voineet elää rinnakkain. Niin sanotun Kemin Lapin alueella eli nykyisen Lapin läänin itäosissa asuneet metsäsaamelaiset puhuivat keminsaamena tunnettua kieltä, joka assimilaation myötä sammui 1800-luvulla.

Muistona vanhasta saamelaisasutuksesta on kautta Suomen aivan etelää myöten löydettävissä paljon vanhoja

saamelaisperäisiä paikannimiä. Tällaisia ovat muun muassa *Elimäki, Ii, Ilomantsi, Nuuksio, Posio, Simpele, Sotkamo, Sääminki* sekä useat *Kukas-, Kukkas-* tai *Kukka-*elementin sisältävät järvennimet. Lisäksi suomen kielessä ja erityisesti tiettyissä sen murteissa on saamelaisia lainasanoja kuten *aapa, kahlata, kelo, kenttä, naali, nuoska, tunturi* ja *vaara*.

Suomalaisten muuttoliikkeiden ohella on saamelaiskielten nykyisen puhuma-alueen muodostumiseen vaikuttanut myös eri saamelaisryhmien muuttoliike. Erityisesti poronhoidosta elävät pohjoissaamelaiset muuttivat uusille asuinalueille 1800-luvun loppupuolella, kun Suomen, Ruotsin ja Norjan väliset rajasulut tekivät mahdolltaksi heidän vanhojen paimennus- eli joutausreittiensä käytön. Tällöin pohjoissaamenkielinen porosaamelaisasutus levisi muun muassa Sodankylän kunnan pohjoisosiin Vuotsoon, joka muodostaa nykyisin Suomen saamelaisalueen eteläisimmän kolkkan.

Oman lukunsa Suomen saamelaisten historiassa muodostavat kolttasaamelaiset. Kolttien asuinalue oli kuulunut Venäjään 1500-luvulta alkaen, ja siksi koltat (samoin kuin muutkin Kuolan niemimaan saamelaisryhmät) ovat perinteisesti ortodokseja. Vuonna 1920 Tarton rauhassa Petsamo liitettiin Suomeen. Suomen tasavallan alueella oli tästä lähtien siis kolme saamelaista kieliryhmää: pohjois-, inari- ja koltansaame. Suomalaisten ja jopa muiden saamelaisten suhtautuminen kolttiin oli alkuaikoina usein varsin halventava, koska nämä olivat eläneet perinteisesti venäläisessä ja ortodoksisessa kulttuuripiirissä. Näin suomalaiset pitivät kolttia jonkinlaisina ”ryssinä”. Toista maailmansotaa edeltävänä aikana suomalaiset pyrkivät tehokkaasti hyödyntämään Petsamon tarjoamia taloudellisia mahdollisuuksia, ja sinne syntyi yhä enemmän suomalaista asutusta. Vanhastaan alueella asui

jo kolttien ohella jonkin verran suomalaisia sekä venäläisiä, norjalaisia ja karjalaisia. Kolttasaamelaiset evakuoitiin Petsamosta toisen maailmansodan jälkeen ja asutettiin Inarin kunnan alueelle Sevettijärvelle ja Nellimiin.

Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan ja myöhemmin itsenäisen Suomen tasavallan aikana saamelaiset joutuivat suomalaistamispolitiikan paineeseen. Kansallismielisessä ajattelussa ja retoriikassa saamelaisia pidettiin usein jälkeenjääneenä ja historiattomana kansana, jonka kohtalona oli suomalaistua ja hävitä historian lehdiltä. Yhtenäistä kansakuntaa rakennettaessa ei saamelaisilla useinkaan ollut sijaa suomalaisuusaatteessa.

1800-luvun lopulta alkaen rotuopit tulivat Euroopassa muotiin, ja saamelaiset joutuivat Suomessa kärsimään silloisista rotuoppivetoisista antropologisista teorioista ja tutkimuksista. Heitä pidettiin usein itäiseen ja alempiarvoiseen rotuun kuuluvina, ja antropologit suorittivat kenttätyömatkoillaan saamelaisilla nöyryyttäviä kokeita. Saamelaisille jätti huonoja kokemuksia myös vanhojen luurankojen kaivelu hautausmailta rotutieteellistä tutkimusta varten.

Itsenäistyneessä Suomessa saamelaisten ja näiden kulttuurin asemasta oli eriäviä mielipiteitä. Suomalaisen sivistyneistön parissa osa kannatti saamelaiskielten oikeuksien lisäämistä, osa sulauttamispolitiikkaa. Vuonna 1932 perustettu Lapin Sivistysseura koostui suomalaisista tiede- ja kulttuuri-ihmisistä ja ajoi saamelaisten asiaa. Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ja sotien jälkeen oli puhetta myös saamenkielisten koulujen perustamisesta, mutta hankkeet jäivät toteutumatta. Sittenmin saamelaislapsia opetettiin täysin suomenkielisissä kouluissa, ja internaateissa asuminen tuhosi monen lapsen äidinkielen ja suhteen perinteiseen kulttuuriin.

Sodissa saamelaiset kärsivät paljon, sillä saamelaismiehet osallistuivat rintamasotaan muiden suomalaisten miesten tavoin, ja myös kotirintamalla oli raskasta. Lapin sota evakuoiteineen oli erityisen raskas saamelaisille. Sodan jälkeen nähtiin ensimmäiset askeleet Suomen saamelaisten itse toteuttamassa politiikassa. Suomen saamelaisliikkeen nykypäivästä voi tarkemmin lukea tämän julkaisun muista artikkeleista.

Sampsä Holopainen,

Sukukansojen ystävät ry

KOLTTIEN HIDAS MAAILMANLOPPU

Haastattelussa *Pauliina Feodoroff*, koltansaamelainen kansalaisaktivisti

Usein saamelaisäänessä ja -edustuksessa ovat pohjoissaamelaiset, mutta harvoin kolttasaamelaiset. Mistä tämä johtuu?

Pohjoissaamelaisen kulttuurin dominanssi saamelaisessa sisävaruudessa on hyvin kompleksinen ilmiö, jota edelleenkin sanoitetaan hyvin niukalti. On sanottu, että yksi hyvin ilmeinen syy tähän on muiden saamelaisryhmien, kuten kolttien, pienilukuisuus. Itse en tähän syyhyn jaksa aina niin uskoa, eihän saamen heimojen lukumäärä kovin suuri ole koskaan ollut. Pohjoissaamen kieli ja kulttuuri ovat näyttäytyneet viime vuosikymmenet jotenkin imevämpänä kuin muut: tästä esimerkkinä on monien itäsaamelaisten, mukaanlukien itseni, halu oppia pohjoissaamea jopa ennemmin kuin omaa saameaan. Tämä on nähdäkseni eräänlainen vaihe. Ensimmäiset laajat kansankerrokset läpäisevät saamelaiskulttuurin ilmaukset ovat tulleet juuri pohjoissaamelaiselta puolelta: esimerkiksi Nils-Aslak Valkeapää ja Mari Boine ovat tehneet meidät saamelaiset meille itsellemmekin näkyviksi. Kasvaessani tämänkaltaisia esimerkkejä ei ole ollut montaa, ja ne muuttamat voimauttavat juuri pohjoissaamelaisia.

Toinen syy on varmastikin siinä, että suuri osa pohjoissaamelaisista tai ainakin jokin osa suvusta elää edelleenkin sukumaillaan ja näin ollen sukujen klaaniverkosto ei ole koonaan tuhoutunut. Tämä antaa aivan erilaisen pohjan itsentunolle ja esiinnousemiselle, jota poliittinen vaikuttaminen tai muu esiintyminen vaatii. Koltat ovat pitkään olleet arkoja osallistumaan pansaamelaisiin foorumeihin. Asiointiin esimerkiksi Suomen suuntaanhan koltilla on pitkät perinteet, tuloksineenkin.

Kertoisitko jotain omasta etnisestä taustastasi.

Äitini on kotoisin Kainuusta, isäni Sevettijärveltä ja hänen vanhempansa Suonikylästä.

Kuinka paljon kolttasaamen kielen puhujia löytyy tänä päivänä?

Aktiivisia puhujia arvellaan olevan yhteensä noin 300–400.

Kuinka kolttasaame eroaa muista saamen kielistä? Voisiko pohjoissaamea tai inarinsaamea taitava ymmärtää sitä?

Koltansaame kuuluu itäisiin saamenkieliin, joihin kuuluvat myös kildinin-, turjan- sekä akkalansaame.¹ Koltassa sanotaan olevan murteita vanhojen siidojen mukaan, joita ovat Nuortti, Suonikylä, Muotka, Petsamo, Paatsjoki ja Näättämo (Norjan puolella Neiden). Nykyään Suomen puolella kuulee pääasiassa Suonikylän ja Paatsjoen murteita. Inarinsaame on juuri läntisten ja itäisten saamen kielten risteyksessä, joten edellytykset ymmärtää toinen toisiamme ovat otollisemmat. Pohjoissaamen oppiminen ja ymmärtäminen on nykykoltille helppoa, koska olemme monesti äidinkieleltämme suomenkielisiä, ja näin kielen rakenne on hyvin tuttu. Pohjoissaamelaisten täytyy ehkä hieman harjoitella koltan äänteitä, joita ei läntisistä kielistä ymmärtääkseni löydy.

Olen kuullut puhuttavan Kolttamaasta. Missä tarkalleen ottaen kyseinen alue on sijainnut?

Itäsaamelaisten perinteinen alue on ulottunut syvältä Kuolan niemimaalta Inarinjärven rannoille. Saariselkä ja Kiilopää ovat kolttien mailla, jotka ulottuvat nykyisen Norjan alueelle Neideniin ja Punaiseenvuonoon (Holmengråfjorden) saakka. Nimenomaan kolttien alueita ovat olleet edellämainitut siidat, joiden rajat ovat olleet neuvoteltavissa. Talvikylää esimerkiksi siirrettiin 20–40 vuoden välein polttopuiden ja jäkälämaiden säästämiseksi.

Talvi- ja jatkosodan jälkeen Suomi menetti Petsamon alueen Neuvostoliitolle. Tämän seurauksena koltat evakuoitiin Suomen Lappiin. Mitä seurauksia pakko-siirrosta koitui kolttayhteisöille?

Sukumaiden menettäminen, sukuverkostojen romahtaminen, omaisuuden menetys, kolmen vuoden evakko, kansan

¹ Toimittajien huomautus: myös inarinsaame lukeutuu itäsaamelaisiin kieliin. Saamelaiskielten luokittelusta katso tarkemmin tämän julkaisun kappaleesta Saamelaiskielten nykytila.

pirstominen kolmen valtion kesken ja lopulta asuttaminen kirotuksi miellettyyn vanhaan kolttakylään, Sevettijärvelle, ovat käytännössä tarkoittaneet maailmanlopun kaltaista mullistusta kolttakansalle.

Viime aikoina tiedotusvälineissä on ollut paljon keskustelua Suomessa tapahtuvasta rasismista. Oletko kokenut suora-naista syrjintää kolttasaamelaisuuden vuoksi?

Olen.

Koltat ovat väkimäärältään vähemmistö saamelaisten keskuudessa, varsinkin pohjoissaamelaisiin verrattuna. Oletko kohdannut syrjintää muiden saamelaisryhmien taholta?

Olen.

Kuinka kolttien kokema syrjintä on mielestäsi vaikuttanut kollektiiviseen identiteettiinne vai voiko mielestäsi sel-

laisesta edes puhua (kollektiivinen kokemus, muisti ja identiteetti)?

Yksi alkuperäiskansoja yhdistävistä piirteistä on ajatus nimenomaan kollektiivisesta mielestä, mielen kollektiivista, eli yksilö on aina ensisijaisesti osa ryhmäänsä. Vaikutukset ryhmäämme ovat olleet, ja ovat yhä, syvät ja vakavat. Tämähän on nähtävissä selkeästi tarkasteltaessa heimomme vireyttä ja toimeliaisuutta suhteessa sellaiseen ryhmään, jonka lähi-historia ei ole yhtä kivulias. Pahin ja vaikeimmin puututtava jälki on kyvyttömyys puolustautua, kokemus siitä, ettei voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Tämä saa aikaan paljon vihaa ja katkeruutta, jotka eivät pääse purkautumaan, mikä ilmenee sitten yleisenä toraisuutena ja huonovointisuutena.

Vaikutat kolttasaamelaisessa kulttuuriyhdistyksessä nimeltä Saa´mi Nue´tt ry. Mitä nimi tarkoittaa ja mitkä ovat yhdistyksenne päätavoitteet?

Nimi tarkoittaa saamelaisten tai kolttien nuottaa, jonka tarkoitus on koota meidät kaikki taas yhteen elvyttämään, edistämään ja siirtämään eteenpäin kieltämme ja kulttuuriamme seuraaville sukupolville.

Mikä on viimeisin tapahtumanne tai hankkeenne, jossa olette olleet mukana?

Saa´mi Nue´tt järjestää Sevettijärvellä koltansaamen kielipe-säpalveluja, ja viimeksi joulukuussa talkoilimme materiaali-työpajassa porukalla lapsille laavuja, pelejä ja sen sellaisia niin Sevetin kuin Ivalon kielipesille.

Suomen kolttasaamelaisilla on historiaa ja kokemuksia kolmesta eri valtiosta: Venäjästä, Neuvostoliitosta sekä Suomesta. Onko yhdistyksellänne siteitä Venäjällä asuvien kolttien kanssa?

Neljäs valtio on vielä Norja, jonka Punaiseenvuonoon koltat menivät kalastamaan kesäisin, sekä Neiden, jossa koltat heittivät käpälänuottaa. Teemme yhteistyötä koko ajan myös Venäjän kolttien kanssa.

Kuinka Suomen kolttien menneisyys Venäjällä ja Neuvostoliitossa näkyy ja kuuluu kulttuurissanne?

Jos keskitytään näkyviin tunnuspiirteisiin, niin yhteinen menneisyys näkyy nimissä, ortodoksisessa uskossa, äänteis-sä, sanastossa (esimerkiksi savupiippu on truuba), vaatetuk-sessa ja ruoissa. Laajemmin tämä näkyy tietynlaisena yhteis-ymmärryksenä, että elämä ei aina mene kuin elokuvissa.

Mikä on kolttien juridinen asema Suo-men laissa? Minkälaisia kulttuurianne suojaavia mekanismeja on Suomessa olemassa?

Koltilla on oma maa- ja metsätalousministeriön alainen asu-tuslakinsa eli kolttalaki, ja sitten tietenkin kaikkia saamelai-sia koskeva lainsäädäntö koskee myös meitä. Laissa on mää-ritelty erillinen koltta-alue, ja laki tunnustaa lisäksi kolttien ikimuistaisen itsehallintoelimen, kolttien kyläkokouksen ja luottamusmiesjärjestelmän. Tämänkaltaisen järjestelmä lie-nee ollut käytössä kaikilla saamen heimoilla, viimeisimpänä meillä, vaikkakin melkoisen torsona versiona tänä päivänä. Lain näkyvimpiä kohtia ovat nykyään kolttien puunotto-oi-keus koltta-alueella, oikeus rakentaa kalapirttejä sekä mah-dollisuus saada rakentamiseen koltta-avustusta ja -lainaa.

Lisäksi koltilla on joitakin erillisiä kalastusoikeuksia ja jonkinmoinen mahdollisuus vaikuttaa kalavesien hoitoon.

Toteutuvatko oikeudet hyvin?

Kolttien kyläkokouksella niin kuin saamelaiskäräjilläkään ei ole itsehallintoa. Emme osallistu omaehtoisesti maankäytön suunnitteluun vaan reagoimme muiden aikomuksiin. Kolt-tasaamelaista maailmaa on kohdannut 1930-luvun jälkeen maailmanloppu, ja me kaikki elämme kaikissa kolmessa maassa maailmanlopun jälkeisessä tilassa ja ajassa. Vesivoi-man, ydinasealueiden, kylien pakkotyhjentämisten, kaivos-toiminnan, sotien ja pakkosiirtojen aiheuttama kulttuurin muutos on ollut totaalinen, kaikki elämänalueet läpikäyvä, nopea ja äärimmäisen tuhoisa.

Maailmanloppuun on kuulunut omalakisen, ainutlaa-tuinen itäsaamelaisen sivilisaation niin ulkoinen kuin sisäi-nen romahdus. Hyvin nopeassa tahdissa, yhtäaikaisesti alu-eiden menetysten kanssa, on tapahtunut kolttasaamelaisen yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta ja hyvinvointia ylläpitävän voiman eli *lain* rikkoutuminen. Olipa kyse sitten laeista, joilla sovitaan siidojen välisestä rajoista ja tavoista, joilla tarpeen tullen neuvotellaan ne uusiksi; laeista, jotka ohjasivat käyt-täytymistämme siidoittain; laeista, jotka määrittelivät suh-teemme sukulaisiin ja perheenjäseniin olipa kyse perinnön-jaosta tai myötäjäisistä tai laeista suvun ja perheen alueisiin ja niihin liittyviin velvollisuuksiin.

Olemme menettäneet omaehtoisen kykymme sulattaa ja ratkaista konflikteja oman väen kesken, ja samoin olemme menettäneet käytänteet, joilla on ohjattu ylläpitämään hyviä välejä toinen toisiimme, siidanaapureihin ja asuttamaamme ympäristöön.

Lakimme on typistynyt maa- ja metsätalousministeri-ön alaiseksi asutuslaiksi. Emme osallistu omaehtoiseen ka-lavesien kantokyvyn määrittelemiseen. Maankäytöstä päät-tävät Suomessa valtion omistamilla mailla Metsähallitus ja kaavoittajana Inarin kunta, joiden toimiin voimme vaikuttaa parhaimmillaan erilaisin lausunnoin, jotka eivät ole luon-teeltaan sitovia. Huolimatta *gramotaan* kirjatuista maa- ja vesioikeuksista, joita emme ole koskaan luovuttaneet pois, emme käytännössä osallistu omaehtoisesti koltta-alueen tu-levaisuuden suunnitteluun muuten kuin reagoimalla siihen, mitä joku muu taho aikoo.

Onko kolttien perinteisestä kylähallinto-mallista enää mitään jäljellä?

Kolttien kyläkokous on toiminut toiseen maailmansotaan asti absoluuttista valtaa harjoittaen, eli sillä on ollut lain-säädäntö- ja tuomioistuINVALTA yhteisössämme, mutta ei ole enää.

Mitkä ovat olleet suurimpia virstanpyl-väitä kolttasaamelaisille 1970-, 1980-, 1990- ja 2000-luvuilla?

Tähän voisi saada vastauksia Saa´mi Nue´ttin kotisivuilta (<http://www.saaminuett.fi>); en osaa ottaa kantaa.

Minkä toivoisit sen olevan 2010-luvulla?

Kyläkokouksen aseman takaisinpalauttaminen, Näätämänjo-en yhteishallinnon aloittaminen, koltan kielen aseman nor-malisoituminen niin, että olisi aivan tavallista, että ihmiset puhuisivat koltansaamea.

Haastattelu: *Helga Siljander,*
Sukukansojen ystävät ry

SAAMELAISTEN OIKEUDET SUOMESSA

Saamelaiset ovat kansainvälisesti tunnustettu alkuperäiskansa, ja myös Suomen hallitusmuoto on sitoutunut eri sopimusten myötä suojelemaan ja tukemaan saamelaisten perinteistä elämää.

Suomen perustuslaki uudistettiin vuonna 1995, jolloin siihen sisällytettiin pykälä saamelaisten oikeudesta säilyttää ja kehittää kulttuuriaan ja kieltään (Perustuslaki 1999/731). Samassa uudistuksessa Suomen valtio myös sitoutui itsensä varmistamaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen Suomessa. Säännöksen tarkoituksena ”on turvata kielellisten ja kansallisten vähemmistöryhmien sekä näiden ryhmien omaperäisen kulttuurin säilyminen” (HE 309/93). Kulttuuri määriteltiin käsittämään saamelaisten perinteiset elinkeinot kuten kalastus, metsästys ja poronhoito. Saamelaiskäräjät luotiin vapailla vaaleilla valittavaksi edustukselliseksi elimeksi, jonka tehtäväksi annettiin kulttuuri-autonomian vaaliminen. Lain 974/1995 ensimmäisessä luvussa todetaan Saamelaiskäräjistä, että: ”Saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto [...]”. Lain valmistelussa viitattiin tiiviisti YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (YK 1966) ja varsinkin sen 27. artiklaan. Suomen hallitus on kuitenkin kieltäytynyt hallituskaudesta toiseen hyväksymästä ajatusta, että saamelaiset muodostaisivat ”kansan” kansainvälisen yleissopimuksen ensimmäisen artiklan mukaisesti – joka siis antaisi heille itsemääräämisvaltaa. Saamelaiskäräjät ovat protestoineet tätä linjausta vastaan. Saamelaiskäräjien puheenjohtaja Klemetti Näkkäljärvi (2010) sanoikin hyvin selkeästi, että Suomen hallituksen näkemys heijastaa kansallismielistä perinnettä, joka pohjautuu ajatukseen yhdestä kansasta yhdessä valtiossa.

Saamelaisten oikeus saamen kielen opetukseen ja saamenkieliseen opetukseen säädettiin lailla vasta 1990-luvulla. Näiden lakien toteutuminen vahvistui huomattavasti kulttuuriautonomian myötä, sillä Saamelaiskäräjille annettiin valtuudet oppimateriaalituotantoon ja kielen opetuksen kehittämiseen.

Kielilain myötä saamelaiset saivat ensi kertaa oikeuden rekisteröidä oman äidinkielensä väestörekisteriin. Vuoden 2011 väestörekisterin mukaan 1 870 ihmistä oli valinnut saamen äidinkielekseen. Luku on hämmästyttävän pieni, jos

ajatellaan, että Saamelaiskäräjien äänestyslistojen mukaan rekisteröityneitä saamelaisia on hiukan yli 5 500 henkilöä. Yleisesti kuitenkin puhutaan, että Suomessa asuu noin 10 000 saamelaista. Luvuissa on aikamoista ristiriitaa. Tämä selittyy sillä, että Suomessa on tällä hetkellä mahdollista valita vain yksi äidinkieli, joten monikieliset valitsevat usein suomen, koska se tuntuu ”helpoimmalta vaihtoehdolta”. Toisaalta Saamelaiskäräjien jäseneksi eivät ole pyrkineet kaikki sellaiset, joilla olisi siihen selkeä oikeus. Tämä viittaa yhtäältä muutoinkin maassa vallitsevaan poliittiseen piittaamattomuuteen, mutta toisaalta se sisältänee myös Saamelaiskäräjien politiikan vastustamista sekä varmasti myös tietämättömyyttä. Samalla Suomessa on kuitenkin useita satoja sellaisia henkilöitä, jotka ovat hakeneet saamelaisuutensa tunnustamista Saamelaiskäräjien toimikunnalta, mutta ovat saaneet kieltävän vastauksen ilman perusteluja. Tämä on loukannut joidenkin saamelaisiksi itsensä kokevien henkilöiden integriteettiä ja voimistanut kärjävastaisuutta Saamenmaalla (Sarivaara 2012).

Saamelaisilla on kansainvälisen ihmisoikeusnormiston perusteella siis samat oikeudet kuin kaikilla valtaenemmistöön kuuluvilla henkilöillä. Koska alun alkaen oli selvää, etteivät vähemmistöjen oikeudet tule toteutumaan yleisinä ihmisoikeuksina, johtuen enemmistödemokratiaan liittyvistä edustusongelmista, luotiin vähemmistöoikeuksia takamaan, että myös vähemmistöihin kuuluvat henkilöt pääsevät nauttimaan ihmisoikeuksista. Alkuperäiskansojen oikeudet ovat siis osa tätä ”lisäsuojaa”. Tämän pitäisi selventää myös kysymystä siitä, antaisiko Suomi saamelaisille lisäoikeuksia ratifioimalla ILO 169 -sopimuksen: ei antaisi (ILO 1989).

Tällä hetkellä saamelaisten jo lakiin asti kirjattujen oikeuksien toteuttaminen ontuu muun muassa siltä osin, ettei omakielistä koulutusta ole riittävästi tarjolla, ja Saamelaiskäräjät kärsivät alirahoituksesta, mikä rajoittaa sen toimintaa. Suurin este saamelaisten oikeuksien toteutumiselle ja kehitykselle on kuitenkin poliittisen tahtotilan puute enemmistön keskuudessa. Valitettavasti edes vähemmistöoikeusnormistolla ei ratkota sitä pysyvää ongelmaa, että vähemmistöjen hyvinvoinnin rajat ovat aina enemmistön käsissä.

EKSKURSIO:

MIKSI SAAMELAISTEN OIKEUDET EIVÄT TOTEUDU?

”Enontekiön kunnassa ollaan tyytyväisiä hallituksen päätökseen muodostaa saamelaisasioiden ministeriryhmä päättämään poliittista linjausta vaativista saamelaisasioista [...] [...] Ratifiointia ei voida enää valmistella ja käsitellä pelkästään Saamelaiskäräjien ja oikeusministeriön kesken, vaan hallitus on ymmärtänyt, että ILO 169 -yleissopimuksen osapuolia ovat alkuperäiskansa saamelaisten lisäksi myös muu alueen alkuperäisväestö, joka polveutuu muinaisten lapinkylien väestöstä ja joka on sulautumisen johdosta menettänyt kielensä, eikä heitä siten ole hyväksytty saamelaisrekisteriin.” (Enontekiön kunta 2012)

Näin riemuitsee yksi Suomen saamelaisten kotiseutualueen kunnista: kansainvälisen ihmisoikeusnormiston yhden tärkeän alkuperäiskansoja koskevan sopimuksen jarruttaminen on onnistunut pian 23 vuotta! Jos tällaiseen kannanottoon lähtisi jokin saamelaisalueen ulkopuolinen kunta, sen toiminta leimattaisiin välittömästi syrjinnäksi. Enontekiö puolestaan on läpi vuosikymmenet ottanut erivapauksia puhua saamelaisten oikeuksia vastaan sillä perusteella, että se kuuluu saamelaisalueeseen. Tässä on hyvä muistaa, että myös saamelaisten kotiseutualueella on asukaina suomalaisenemmistö ja demokratian yhtenä rasitteena on enemmistödemokratian taipumus enemmistötyranniaan – vähemmistöjä vastaan. Kannanottoa on syytä tarkastella huolellisemmin kuin se tällaisen artikkelin puitteissa on mahdollista. Pinnallisessa tarkastelussa voidaan kuitenkin nostaa esille päällimmäiset seikat, jotka vaivaavat saamelaisten ihmisoikeuksien toteutumista. Esitän seuraavassa kolme omaa tulkintaani tiedotteesta.

Jälkikolonialistinen ideologia. Alueen suomalaisperäiset asukkaat eivät ole valmiita joustamaan valta-asemastaan. Tietäen oman osuutensa (myös historiassa) saamelaisten syrjinnässä, he pelkäävät: jos saamelaisilla olisi samat oikeudet kuin meillä, he hyppisivät silmille, ottaisivat mitä heille kuuluu ja tekisivät mitä laki heille sallii. Eihän sellainen käy päinsä!

Suomen valtion himo alueen luonnonvaroihin. Suomen valtion eli hallituksen toimet saamelaisten oikeuksien edistämiseksi ovat junnanneet, ja samalla Metsähallitus ja siis Suomen valtio ovat vetäneet valtavia luonnonvaroja valtion kassaan käyttämällä hyödykseen Lapin erämaiden tarjoamia mineraali-, kivi- ja metsärikkauksia. Suomea ei ole häirinnyt selitellä oikeuksien toteuttamisen vaikeuksia vuosikymmenestä toiseen, sillä samalla se on tehnyt liikevoittoa, jossa tarkoitus on pyhittänyt keinot. Mikäli saamelaisten kotiseutualueella ei olisi vastaavia luonnonvaroja, alue olisi alun pitäenkin määritelty suuremmaksi ja siten kattamaan myös nykyiset kiistanalaiset seudut, ja varsinkaan valtiolla ei olisi ollut ongelmia tehdä ihmisoikeuspoliittisia päätöksiä yli paikallisten suomalaisten. Vaikkakin eduskunnassa ja ministerikunnassa

on ollut Pohjois-Lapissa suuria äänimääriä keränneitä henkilöitä, jotka toki toimillaan ovat pyrkineet miellyttämään alueen enemmistöä äänisaaliin toivossa, on vaikea uskoa, että tällainen toiminta eduskunnassa olisi saanut vastaavaa kannatusta, mikäli kyse ei olisi ollut valtion kassaa pelastavista toiminnoista.

Saamelaisten kompastuminen enemmistön ansaan. Sen sijaan, että saamelaiset olisivat avoimin mielin kehittämässä saamelaisia koskevaa lainsäädäntöä ja politiikkaa siten, että saamen kielten ja kulttuurien tulevaisuus varmistettaisiin jatkossakin, ovat useat saamelaisaktivistit keskittäneet voimansa taistelemaan sellaisia ihmisiä vastaan, joiden saamelainen verenperimä ei ole tarpeeksi sakeaa. Sakeuden asetta eivät ole niinkään määritelleet DNA-tutkimukset vaan muinaismuistoiset kateuden ja riidan juuret sekä jonkinlainen saavutettujen etujen jakamisen pelko. Kutsuisin tätä leimautumiseksi: saamelaispiireissä vallan makuun päässeillä on usein tausta suomalaisessa puoluepolitiikassa, ja sieltä opittu malli hallita saamelaiskysymyksiä on selkeä hajota ja hallitse -malli.

Nyt uuden sukupolven saamelaisaktivistien olisikin kyettävä kasvamaan eroon nurkkakuntaisuudestaan ja nähtävä kansan tulevaisuuden mahdollisuudet: yhdessä syntyy voima. Yhdessä tekemiseen liittyy myös erilaisuuden hyväksyminen tai ainakin sietäminen. Tässä on opittavaa koko Suomen kansalla.

Reetta Loivanen,
Helsingin yliopisto

VALTIOT JA ALKUPERÄISKANSAT — ENTÄ SUOMALAIS-UGRILAISET?

Oheisen kartan alueella elää valtava määrä kansoja. Kansojen kirjo on yhä laaja, vaikka viime vuosisatojen mittaan moni on jo hävinnyt. Euraasian pohjoisosissa tiedetään eläneen muun muassa suomalais-ugrilaisia, turkkilaisia, tunguusilaisia sekä jeniseiläisiä kansoja. Nyt suurin osa tästä valtavasta alueesta on jaettu muutamaan valtioon: Suomeen, Ruotsiin, Norjaan ja Venäjään. Näiden suhteet alueilla asuviin kansoihin eroavat paljon toisistaan. Erityisesti Venäjä eroaa kolmesta muusta historialtaan ja nykyiseltä yhteiskunnaltaan, kuten luonnollisesti myös kooltaan.

Kaikki alueella elävät kansat eivät ole yleisten määritelmien mukaan alkuperäiskansoja. Oikeastaan niistä vain yksi on tällainen Euroopassa, sillä ainoastaan saamelaisia pidetään Euroopan Unionissa alkuperäiskansana. Tämä asema on yleisesti tunnustettu, ja se on otettava huomioon saamelaisien ja eri valtioiden suhteita käsiteltäessä. Eri määritelmissä on keskeistä se, että nykyiset valtiot ovat laajentueensa valloittaneet näiden kansojen perinteiset maat, minkä seurauksena heidän mahdollisuuksiaan harjoittaa omaa kulttuuriaan ja elinkeinojaan on rajoitettu. Tämä määritelmä erottaa alkuperäiskansat muista samoilla alueilla elävistä kansoista. Skandinaviassa tämä tarkoittaa, että saamelaisilla on lähtökohtaisesti erilainen oikeus asuttamaansa maahan kuin vaikkapa suomalaisilla, venäläisillä tai ruotsalaisilla. Juuri tähän ajatukseen perustuu vaatimus esimerkiksi ILO 169 -alkuperäiskansasopimuksen ratifioinnista. Kansainväliset määritelmät ovat usein ristiriitaisia tai vähintäänkin monitulkintaisia. Riidellessä oikeuksista niiden pohjalta unohtuu helposti, että varsinaisesti kysymyksen ydin ei ole maankäytössä tai poronhoidossa, vaan laajemminkin kansojen suhteissa toisiinsa ja oikeudessa olla olemassa. Tämä liittyy olennaisesti mahdollisuuksiin säilyttää oma kieli ja identiteetti. Tämä kysymys on ajankohtainen lähes jokaiselle suomalais-ugrilaiselle kansalle. Tilastot, uutiset ja tutkimustieto puhuvat synkkää kieltään kansojen kutistumisesta ja tilanteen nopeasta huonontumisesta.

Alkuperäiskansoista puhuttaessa tilanne on kenties selkein muualla, Amerikoissa ja Australiassa, sillä täällä voidaan yksioikoisesti sanoa eurooppalaisten saapuneen näille mantereille alkuperäisiä asukkaita myöhemmin. Tiedetään, milloin Kolumbus rantautui Karibian saarille ja kohtasi ensimmäisen kerran seudun asukkaita. Muistiinpanoissaan hän totesi, että voisi eurooppalaisilla aseillaan valloittaa koko saaren viidelläkymmenellä miehellä. Vuonna 2013 voinee todeta, että tässä onnistuttiin tuhoisin seurauksin. Tiedetään, että monilla mantereilla alkuperäiskansojen kulttuurit ja kielet tuhoutuivat nopeasti, esimerkiksi Pohjois-Amerikassa puhutuista kielistä vain muutamaa voidaan olettaa puhuttavan enää tämän vuosisadan lopulla.

Amerikoiden ja Australian tilanteet poikkeavat jossain määrin siitä, mitä on tapahtunut ja mitä tapahtuu parhailaan Euroopassa ja Aasiassa. Erityisesti Uralin tällä puolen – eli vielä kotoisassa Euroopassamme – asuvilla kansoilla synkinkin ennuste on parempi kuin monien niin sanottujen uusien mantereiden kansojen. Ylipäättään historiallisesti on merkittävää, että valtameret eivät ole erottaneet kansoja toisistaan, vaan eri kansat ovat olleet enemmän tai vähemmän jatkuvasti vuorovaikutuksessa keskenään halki vuosituhansien. On mahdotonta sanoa tiettyä hetkeä, jolloin kontakti alkoi. Näin on myös Pohjoismaissa. Pikemminkin suomalaisten, saamelaisien ja skandinaavisten kansojen tarinat ovat rakentuneet hyvin monisyisissä ja vanhoissa vuorovaikutuksen prosesseissa, joissa monet kansat ovat vaihtaneet asuin-alueitaan ja kieliään toisiin. Saamelaista paikannimistöä on lähes kaikkialla Suomessa; itämerensuomalaista paikannimistöä puolestaan löytyy jopa niinkin kaukaa kuin syvältä Luoteis-Venäjältä – yllä olevaa karttaa katsoen lähestulkoon näiden palstojen väliin asti. Nämä entiset itämerensuomalaiset alueet rajautuvat idästä Komin tasavaltaan. Täältä etelään asuvat udmurtit, marilaiset, ersäläiset ja mokšalaiset monien muiden kansojen rinnalla, kaikki Venäjän liittovaltiossa lukuisten muiden kansojen ohella.

Saamelaiset tulivat tietoisiksi yhtäläisyyksistään Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen kanssa 1970-luvulla, ja ovatkin olleet tiiviisti mukana kansainvälisessä yhteistyössä eri puolilla maailmaa. He ovat vaatineet itselleen alkuperäiskansoille tunnustettuja oikeuksia ja olleet myös kehittämässä yhteistyössä eri maiden hallitusten kanssa uudenlaisia poliittisia elimiä. Voi katsoa, että saamelaisliikkeen toiminta johti siihen, että saamelaiset kirjattiin alkuperäiskansaksi Suomen, Ruotsin ja Norjan perustuslakeihin. Saamelaisille turvattiin kotiseutualueellaan kulttuuri-itsehallinto, jota toteuttamaan on perustettu edellä mainittuihin Pohjoismaihin Saamelaiskäräjät – *Sámediggi*. Epäkohtia oikeuksien toteutumisessa on silti yhä, eikä Suomessakaan voida ajatella, että saamelaisten asiat olisivat nykyisellään kunnossa. Tämä kansainvälisen tietoisuuden kasvu lienee kuitenkin ollut yksi tärkeä keino, jolla saamelaiset ovat onnistuneet parantamaan tilannettaan enemmistökansallisuuksien hallitsemien valtioiden sisällä. Jostain syystä on silti käynyt niin, että alkuperäiskansojen esiinnousussa ovat monet suomalais-ugrilaiset kansat jääneet varjoon. On korkea aika esittää kysymys: Mikä on heidän roolinsa kansainvälisessä alkuperäiskansakeskustelussa? Tämä kysymys hautautuu liian helposti määritelmien ja sopimusten alle.

Venäjän alkuperäiskansat ovat edustettuina muiden alkuperäiskansojen joukossa pääosin niin sanottujen pienten pohjoisten alkuperäiskansojen kautta, joiden edustajajärjestö RAIPON:in (Russian Association of Indigenous Peoples of the North) työn jatkuminen on tällä hetkellä epäselvää järjestön jouduttua Venäjän viranomaisten hampaisiin. RAIPON on nimenomaan pienten kansojen järjestö. Suurille kansoille, kuten karjalaisille, udmurteille, mareille tai komeille ei ole tällä hetkellä mitään selkeää väylää, jonka kautta saada ääntään kuuluviin maailmanlaajuisilla kanavilla. Luonnollisesti näiden kansojen asema herättää suuren määrän uusia kysymyksiä, erityisesti puhuttaessa alkuperäisyydestä. Nyt jo alkuperäiskansojen ohella puhutaan joskus heimokan-

soista. On vaikea sanoa, mistä näiden Venäjän kansojen kohdalla pitäisi puhua. Tämä ei silti oikeuta heidän huomiotta jättämistään. Asiaa ei helpota, että muista suomalais-ugrilaisista kansoista yleisesti ottaen tiedetään vähemmän kuin esimerkiksi saamelaisista, joiden kulttuurista ja kielistä onneksi tiedetään nykyään enemmän kuin ennen. Tämäkin tietämys voi olla usein hataraa, mutta viime vuosikymmeninä on silti tapahtunut selvää edistystä. Esimerkiksi karjalaisista tiedetään huomattavasti vähemmän, minkä lisäksi erityisesti Suomessa heihin on sekoittunut valtava määrä virheellistä tietoa. Muiden suomalais-ugrilaiden kansojen kohdalla nykyinen tietotaso on vielä tätäkin huomattavasti heikompi.

Sukukansojen ystävät ry haluaa tällä julkaisullaan tarjota yhdenlaisen näkökulman saamelaisuudesta nykypäivän Suomessa. Täytyy tietenkin pitää mielessä, että tämä on vain yksi monista mahdollisista tavoista kertoa heidän monimuotoisesta kulttuuristaan ja olemisestaan. Se on silti linjassa järjestömme tavoitteiden kanssa, joihin kuuluu ajankohittaisen ja monipuolisen tiedon tuottaminen ja levittäminen suomalais-ugrilaisista kansoista. Mielestämme heikko tai virheellinen tieto sukukansoista on yksi suurimpia ongelmia kansojen asioiden edistämisen tiellä. On meidän vastuullamme huolehtia siitä, että omalta mantereeltamme vielä löytyvä kulttuurinen ja kielellinen rikkaus tulee säilymään. Suomi voi vain saamelaisten oikeuksista hyvin huolehtimalla näyttää haluavansa osallistua tähän työhön. Seuraava askel tästä on suomalais-ugrilainen yhteistyö, johon saamelaisillakin on paljon annettavaa ja kerrottavaa, mutta myös toisinpäin: saamelaisetkin voivat saada uusia tapoja ilmentää ja nähdä etnisiä juuriaan tutustumalla sukulaiskansoihinsa. Sukukansayhteistyö on yksi sarka, jolla saamelaiset ja suomalaiset voisivat työskennellä yhdessä suomalais-ugrilaisina.

Niko Partanen,

Sukukansojen ystävät ry

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT

ON SUOMALAIS-UGRILAISEN LIIKKEEN ENNAKKOLUULOTON TOIMIJA

Sukukansojen ystävät on suomalais-ugrilaista yhteistyötä tekevä järjestö. Järjestön tavoitteena on lisätä suomalais-ugrilaisten kansojen ja kielten tunnettuutta Suomessa, kasvat-
taa suomalais-ugrilaisen yhteistyön yhteiskunnallista roolia maassamme, tehdä yhteistyötä uralilaisten kansojen välillä sekä edistää kielisukulaistemme oikeuksia niin Suomessa kuin muuallakin.

Lähestymistapamme suomalais-ugrilaisuuteen on monipuolinen. Näemme suomalais-ugrilaisen yhteistyön sydämenä ja kovana ytimenä kielen ja kulttuurin, joiden varaan suomalais-ugrilainen liike on perinteisesti perustunut. Tältä pohjalta haluamme tarkastella suomalais-ugrilaista maailmaa mitä moninaisimmista näkökulmista. Suomalais-ugrilaisuus on mielenkiintoinen aihe myös yhteiskunnallisesta ja kansainvälisten suhteiden näkökulmasta.

Monipuolinen lähestymistapamme suomalais-ugrilaiseen toimintaan tarkoittaa, että liikkeen tulee toimia kaikilla niillä aloilla, joista uralilaisia kieliä puhuvat ihmiset ovat kiinnostuneita. Tästä hyvänä esimerkkinä Sukukansojen ystävät järjesti lokakuussa 2012 menestyksekkäästi suomalais-ugrilaisten kansojen designiin liittyvän tapahtuman. Nimekkäitä puhujia ja mielenkiintoisia esityksiä sisältänyt tapahtuma keräsi runsaasti myös yleisöä, joka ei aikaisemmin ollut tutustunut suomalais-ugrilaisiin aiheisiin. Järjestöllämme on suuri mahdollisuus popularisoida suomalais-ugrilaisia aiheita suurelle yleisölle.

Suomalais-ugrilaisessa liikkeessä on mahdollista saavuttaa paljon tulevaisuudessa, vaikka haasteita riittää. Haasteisiin voimme vastata monilla eri tavoilla: lisäämällä ihmisten tietoutta kielisukulaisistamme, tekemällä yhteistyötä Venäjän kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja viranomaisten kanssa sekä luovasti kehittämällä uusia keinoja saada resursseja yhteistyöhön. Järjestöllämme on suuri vastuu viedä kielisukulaisten kansainvälistä yhteistyötä eteenpäin, koska toimimme Suomen edustajina niin Suomalais-ugrilaisten kansojen konsultaatiokomiteassa kuin suomalais-ugrilaisten kansojen nuorten liitossa MAFUN:issa. Pitkäjänteisen työn tavoitteena on uudistaa MAFUN:ia ja vaikuttaa myönteisesti Lahdessa vuonna 2016 järjestettävän Suomalais-ugrilaisen maailmankongressin sisältöön.

Sukukansojen ystävät haluaa kehittää toimintaansa ja löytää työhönsä uusia innokkaita jäseniä. Suomalais-ugrilainen yhteistyö on aitoa kansainvälisyyttä tarjoava ala erilaisista kielistä, kulttuureista ja myös laajemmin yhteiskunnasta kiinnostuneille ihmisille. Järjestömme on kaikille avoin ja sen toiminnan sisältöä pystyy helposti muovaamaan oman näköisekseen omalla aktiivisuudellaan. Jokainen uusi jäsen ja jokainen vapaaehtoistyön tunti voi viedä kielisukulaistemme asiaa eteenpäin.

Sakari Linden,
Sukukansojen ystävät ry:n puheenjohtaja

LÄHTEET:

Sampsa Holopainen: Saamelaiskielten nykytila. (s. 8–9)

Áigu. Saamelaiskielten etymologinen tietokanta. Kotimaisten kielten keskus.

http://kaino.kotus.fi/algu/ Viitattu 14.10.2012.

Fakta om samiske språk. Sámediggi Sametinget. http://www.sametinget.no/Spraak/Fakta-om-samiske-spraak Viitattu 20.10.2012.

Kulonen, Ulla-Maija, Seurujärvi-Kari, Irja & Pulkkinen Risto: *The Saami. A Cultural Encyclopaedia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 925. Vammala: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Moshnikoff, Satu da Jouni & Koponen, Eino 2009: *Koltansaamen koulukielioppi*. Inari: Saamelaiskäräjät.

Saamen kieli. Saamelaiskäräjät: http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=167 Viitattu 20.10.2012.

Sámi Giellatekno. Romssa Universitehta. http://giellatekno.uit.no/ Viitattu 11.6.2012, 14.10.2012.

Vangberg, Asta og Blind Brandsfjell, Helen 2003 [2007]: *Saemesth amma! Sørsamisk før nybegynnere – bok 1*. [2. opplag] Sijti Jarng.

UNESCO Atlas of the World’s Languages in Danger. http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/ Viitattu 20.10.2012.

Markus Juutinen: Kaupunkisaamelaisuuden synty. Enemmistöstä näkymättömäksi vähemmistöksi. (s. 19)

Lindgren, Anna-Riitta: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*.

Seurujärvi-Kari, Irja: *Ale Jaskkot Eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille*.

Suomen Saamelaiskäräjät: http://www.samediggi.fi/.

City-Sámit ry: http://www.citysamit.net/.

Helga Siljander: Hengellisistä kirjoituksista Facebookiin. Saamen kielten kirjakielen kehitys ja käyttö saamelaisissa tiedotusvälineissä. (s. 16–17)

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: http://www.helsinki.fi/~sugl_smi/senc/esittely.htm

Saarikivi, Janne 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 177–219.

http://yle.fi/sapmi/sami_radio/2010/06/sami_media_1777794.html

http://www.adressit.com/saamen_uutiset

http://tv1.yle.fi/juttuarkisto/tv1-tiedottaa/oddasat-ykkosen-myohaisiltaan

http://se.wikipedia.org/wiki/Unna_Junn%C3%A1

http://www.adressit.com/unna_junna-_manaidprogramma_bealis_unna_junnan_puolesta

http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2011/15/uutiset/lapin-kansasta-kaksikielinen/

http://se.wikipedia.org/wiki/Port%C3%A1la:Ovdasiidu

Sampsa Holopainen: Nimitykset saamelainen ja lappalainen. (s. 23)

Grünthal, Riho 1997: *Livvistä liiviin. Itämerensuomalaiset etnonyymit*. Castrenianumin toimitteita 51; Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura.

Saarikivi, Janne 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. *Saamentutkimus tänään*. Toimittaneet Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 77–119.

Vahtola, Jouko 1999: Saamelaisten esiintyminen Suomessa varhaishistoriallisten lähteiden ja paikannimien valossa. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toimittanut Paul Fogelberg. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153; Helsinki: Suomen Tiedeseura. 109–116.

Sampsa Holopainen: Saamelaisten historia Suomessa. (s. 32–33)

Aikio, Ante 2003: Suomen saamelaisperäisistä paikannimistä. *Virittäjä 1/2003*. 99–106.

-- 2006: On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory. *Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja 91*. 9–55.

-- 2007: The study of Saami substrate toponyms in Finland. *Onomastica Uralica 4/2007*: 159–197.

-- 2009: *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Väitöskirja. Oulu.

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä*. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479; Helsinki.

Aikio, Samuli 1999: Nimistä ja asiakirjoista saamelaisten entisillä asuinalueilla. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toimittanut Paul Fogelberg. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153; Helsinki: Suomen Tiedeseura. 117–120.

Halinen, Petri 2011: Arkeologia ja saamentutkimus. *Saamentutkimus tänään*. Toimittaneet Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 130–176.

Hansen, Lars Ivar 2011: Näkökulmia saamelaisten historiankirjoitukseen. *Saamentutkimus tänään*. Toimittaneet Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 177–207.

Huurre, Matti 2002: Esihistorian ”suomalaiset”. *Ennen, muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*. Toimittanut Riho Grünthal. Tietolipas 180; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 213–221.

Kulonen, Ulla-Maija, Seurujärvi-Kari, Irja & Pulkkinen, Risto (ed.) 2005: *The Saami. A Cultural Encyclopaedia*. Suomalaisen

Kirjallisuuden Seuran toimituksia 925; Vammala.

Häkkinen, Jaakko 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (OSA 1). *Muinaistutkija 1/2010*. 19–36.

-- 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (OSA 2). *Muinaistutkija 2/2010*. 51–64.

Kuokkala, Juha 2012: *Jälkitavun labiaalivokaalit saamessa ja itämerensuomessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki.

Lehtola, Veli-Pekka 2012: *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Räsänen, Alpo 2007: Pielisen Karjalan saamelaisperäisiä paikannimiä. *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammal-lahtii miessemánu 21. beaivve 2007. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 253*. 319–324.

Saarikivi, Janne 2006: *Subtrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian substrate in Northern Russian dialects*. Väitöskirja. Tartu: Tartu University Press.

-- 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. *Saamentutkimus tänään*. Toimittaneet Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen. Tietolipas 234; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 77–119.

Salminen, Tapani: Euroopan kielet muinoin ja nykyisin. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toimittanut Paul Fogelberg. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153; Helsinki: Suomen Tiedeseura. 13–26.

Sammallahti, Pekka 2002: Saamelaisten juuret. *Ennen, muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*. Toimittanut Riho Grünthal. Tietolipas 180; Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 159–176.

Vahtola, Jouko 1999: Saamelaisten esiintyminen Suomessa varhaishistoriallisten lähteiden ja paikannimien valossa. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toimittanut Paul Fogelberg. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153; Helsinki: Suomen Tiedeseura. 109–116.

Reetta Toivanen: Saamelaisten oikeudet Suomessa. (s. 38)

Enontekiön kunta (2012). Enontekiön kunnan mediatiedote 13.12.2012 - ENONTEKIÖN KUNTA TYYTYVÄINEN HALLITUKSEN ILO-169 LINJAUKSIIN, http://www.enontekio.fi/fi/etusivu/enontekion-kunta-tiedottaa/enontekion-kunnan-mediatiedote-13.12.2012-enontekion-kunta-tyytyvainen-hallituksen-ilo-169-linjauksiin.html [haettu tammikuussa 2013].

HE 39/1959 vp HE – Hallituksen Esitys. 1959: Hallituksen esitys n:o 39 (1959vp) koskeva Kansainvälisen työkonferenssin 40. istuntokaudellaan vuonna 1957 hyväksymiä sopimuksia ja suosituksia.

HE 309/1993: Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

ILO 1989: International Labour Organisation’s Convention 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, adopted in 1989.

Väestörekisteri: http://193.166.171.75/Dialog/Saveshow.asp [haettu tammikuussa 2013].

Reetta Toivanen: Ekskursio: Miksi saamelaisten oikeudet eivät toteudu? (s. 39)

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995.

Näkkäläjärv, Klemetti 2010: Statement by Finnish Saami Parliament on the Realization of Saami People’s Right to Self-Determination in Finland, Conference with the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People James Anaya, Rovaniemi, April 15, 2010.

Perustuslaki 1999/731.

Sarivaara, E.K. 2012: Statuksettomat saamelaiset: paikantumisia saamelaisuuden rajoilla. *Dieđut 2/2012*

YK 1966: Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus), astui Suomessa voimaan 23.3.1976.

KUVIEN TIEDOT:

Kuva sivulla 8: Ulla Isotalo

Kartta sivulla 9: Wikimedia Commons:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Corrected_sami_map_4.PNG

Kuva sivulla 11: Jukka Gustafssonin kotisivu

http://www.jukkagustafsson.net

Kuva sivulla 12: Petter Morottaja

Kuva sivulla 14: Niina Siltala

Kuva aukeamalla 16–17: Š-lehden Facebook-sivu

http://www.facebook.com/samiskungdomsmagasin

Kartta sivulla 19: HSL, Metrokartta

http://www.hsl.fi/FI/aikataulutjareitit/Documents/ratikka_13.8.2012.pdf

Logo sivulla 29: Jouni West

Sukupuut aukeamalla 32–33 on Alexandra Kellner muokannut Ulla-Maija Kulosen ja Tapani Salmisen esittämistä malleista.

Kartta sivulla 40–41: Wikimedia Commons. Alkuperäinen: NASA Visible Earth

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Whole_world_-_land_and_oceans_12000.jpg

http://visibleearth.nasa.gov

Kuva sivulla 42: Raimo Säpyskä

JULKAISUTIEDOT

Sukukansojen ystävät ry:n julkaisuja 1

Ilmestymisvuosi: 2013

ISSN: 2323-8240 (painettu)

ISSN: 2323-8259 (verkkojulkaisu)

Julkaisu on tehty Suomen Kulttuurirahaston tuella.

Päätoimittaja: Helga Siljander (helga.siljander@gmail.com)

Työryhmä: Kirsi Hafeez, Sampsa Holopainen, Markus Juutinen, Alexandra Kellner, Juha Kuokkala, Sakari Linden & Niko Partanen

Julkaisija: Sukukansojen ystävät ry

Kuvat: Helga Siljander, jos ei erikseen mainita sivulla 45

Ulkoasu ja taitto: Alexandra Kellner & Niko Partanen

Alkutervehdyksen käännökset:

Katri Fofonoff: koltansaamennos

Jouni Antti Vest: pohjoissaamennos

Tanja Kyrö: inarinsaamennos

Painatus: MO DEN DL OÜ Kopli 35b, 10413 Tallinn, +372 6833 965.

Materiaali: Painettu 100 % uusiopaperille

Tämän julkaisun artikkeleissa esitetyt mielipiteet edustavat kirjoittajien omia näkemyksiä eivätkä siten ole Sukukansojen ystävät ry:n virallisia kannanottoja.

Sukukansojen ystävät ry on suomalainen kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on edistää suomalais-ugrilaista yhteistyötä ja tehdä näitä kansoja näkyvimmiksi. Tuet työtä parhaiten tulella siihen mukaan. Jäseneksi voivat liittyä sekä yksityiset henkilöt että järjestöt. Jäsenmaksu on henkilöjäseneltä 7 € vuodessa. Jäseneksi liittyt maksamalla jäsenmaksun tilille 405510-2174623. Kirjoita viestikohdan ”Jäsenmaksu”, oma nimesi ja sähköpostiosoitteesi.

Yhteystiedot:

Sähköposti: sukukansojenystavat@mafun.org

Kotisivut: <http://sukukansat.mafun.org/>

Blogi: <http://sukukansojenystavat.blogspot.com>

Facebook: <http://www.facebook.com/sukukansojenystavat>

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY KIITTÄÄ:

Suomen Kulttuurirahasto

Anne Kirste Aikio

Tiina Sanila-Aikio

Pauliina Feodoroff

Katri Fofonoff

Merja Fofonoff

Jukka Gustafsson

Ulla Isotalo

Markus Juutinen

Tanja Kyrö

Inka Laiti

Martti ja Malla Laiti

Marja Lappalainen

Veli-Pekka Lehtola

Oliver Loode

Petter Morottaja

Pirita Näkkäläjäarvi

Janne Saarikivi

Joni Saijets

Niina Siltala

Unna Syväjärvi

Reetta Toivanen

Jouni Antti Vest

Jouni West

Petter West

Suvi West

